

Limburgse indianenmissies in Canada: Onder de nootkas op Vancouver Island, 1876-1897

Pieter Hovens

INLEIDING

De huidige Nederlandse provincie Limburg is sinds de vroege Middeleeuwen een gebied met een overwegend katholieke bevolking. Tijdens de Franse tijd (1794-1814), de regeerperiode van Koning Willem I en het tijdelijk bestuur door de Duitse Bond (1839-1866) kwam de katholieke kerk door overheidsmaatregelen in het gedrang. Maar de wettelijke bepaling van vrijheid van godsdienst en het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 leidde tot een opleving van het katholicisme in Limburg en Noord-Brabant. Dat resulteerde in de bouw van nieuwe kerken en de stichting van priesteropleidingen en nieuwe kloosters. Franse en Duitse congregaties weken uit naar de katholieke provincies in zuidelijk Nederland vanwege antikatholieke maatregelen in hun herkomstlanden. De katholieken ontwikkelden hier een fijnmazige infrastructuur van parochies, scholen, ziekenhuizen en armenzorg. Eerst in Noord-Brabant, wat later ook in Limburg, was sprake van een toenemend engagement in overzeese missies, ook naar de Inheemse bevolking van

Noord-Amerika.¹ Over het Brabantse aandeel in de missie onder de oorspronkelijke inwoners van Noord-Amerika in het Midwesten en het Rocky Mountaingebied is in de Verenigde Staten en Nederland enig onderzoek verricht en gepubliceerd.² Het Limburgse aandeel in de missionering in Noord-Amerika is vrijwel geheel buiten het zicht van historici gebleven ondanks de rol die twee generaties Limburgse priesters daarin hebben gespeeld, vooral onder de 'totempaalindianen' van de Noordwest kust.

Het conservatorium Noord-Amerika in de periode 1991-2017 bij het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden (nu het Wereldmuseum: Leiden – Amsterdam – Rotterdam) maakte het de auteur mogelijk om aansluitend op museumreizen naar Canada en de Verenigde Staten historisch onderzoek te doen naar de relaties tussen Nederlanders en Indianen in de periode 1800-1940. Uit archiefbronnen in Noord-Amerika, Nederland en België is materiaal verzameld dat het nu mogelijk maakt om ook het vergeten hoofdstuk van Limburgse Indianenmissies voor het voetlicht

1 Eerenbeemt 1945: 27-116, 181-257; Derix 2009: 231-252. De autochtone bevolking werd vaak als 'inboorlingen' of als 'Roodhuiden' betiteld, maar vooral ook als 'Indianen,' naar hun aanvankelijk vermeende origine, en dit werd in de negentiende eeuw de meest gangbare term. Vandaag de dag gebeurt dat deels nog steeds, ook door de Inheemse bevolking zelf. Recentelijk vinden de termen 'Inheemsen' en 'Native Americans' meer ingang, maar vanwege de historische context van dit artikel worden de westerse benamingen van de Inheemse volken gebruikt. Historische citaten worden integraal overgenomen maar met de aantekening dat sommige raciale en stereotiepe terminologie vandaag de dag vanzelfsprekend niet meer wordt gebruikt. Over de hedendaagse voorkeursterminologie wordt zowel binnen Inheemse als academische kringen nog intensief gediscussieerd en is geen sprake van consensus (zie o.a. Government of Canada – First Nations, Inuit and Métis historical terminology; www.library-archives.canada.ca). In plaats van de term 'blanken' worden in dit artikel de termen kolonisten, nieuwkomers en Euro-Amerikanen gebruikt, maar de term 'witten,' naar Angelsaksische analogie, begint ingang te vinden.

2 O.a. Garrahan 1938/1: 376-446; 2: 175-235, 493-699; 3: 1-65; Hovens 2005 en 2009; Vermeeren 2018; Beckers 2019; Hovens 2022.

te brengen. In de huidige bijdrage staat de eerste generatie missionarissen centraal, vier priesters die allen in het laatste kwart van de negentiende eeuw op verschillende posten onder de Nootka Indianen van Vancouver Island aan Canada's westkust werkten.³

Dit artikel is een bouwsteen voor een meer objectieve en integrale geschiedenis van het katholicisme en de Inheemse missies in de Pacific Northwest waarover al veel is geschreven, zij het vanuit een eenzijdige benadering. In de algemene werken staat de institutionele ontwikkeling en verspreiding centraal terwijl in de missieliteratuur vooral primair bronnenmateriaal werd gepubliceerd zoals brieven en dagboekfragmenten. Tot die tweede categorie horen de publicaties van Moser, Meulepas, van der Heyden, en Lillard waarin vooral teksten van één missionaris steeds weer worden herdrukt.⁴ Allen zijn priester behalve Lillard die dichter en amateurhistoricus is. De auteurs van de institutionele geschiedenis maakten vaak zelf deel uit van de kerkelijke organisatie of kloosterordes hetgeen de themakeuze, selectie van primaire data en ook de interpretatie ervan beïnvloedde. De Jezuiten die als pioniers van de Inheemse missies naar de regio kwamen en er nog steeds actief zijn, hebben ook hun eigen geschiedenis geschreven, met Wilfred P. Schoenberg als belangrijkste auteur. Deze archivaris van de Gonzaga Universiteit in Spokane schreef een algemeen historisch werk over de katholieke geschiedenis in de regio.⁵ De twee standaardwerken over de katholieke kerk op Vancouver Island werden geschreven door de katholieke journalist en publicist Patrick Jamieson en door Philip M. Hanley, priester en bisschoppelijk assistent in het Bisdom Victoria.⁶ Over de geschiedenis van hun eigen orde in de

regio hebben meerdere zusters van St. Ann boeken gepubliceerd.⁷ Dit soort geschiedenissen, geschreven van binnenuit, hebben hun waarde maar kennen ook beperkingen door hagiografische neigingen, 'blinde vlekken' en tijd- en plaatsgebonden gebonden ideologieën.

Van relatief recente datum zijn enkele publicaties die illustratief zijn voor de verschillende typen studies op het gebied van kerk- en missiegeschiedenis. De rol van de orde van Oblaten in British Columbia werd beschreven door Vincent McNally (2000), kerkhistoricus en Oblaats priester. Deborah Rink, planologe met belangstelling voor kloosters, publiceerde een boek over de geschiedenis van kloosterordes voor vrouwen in British Columbia (2000). Theoloog en priester Kevin A. Codd (2007) koos een institutionele en biografische invalshoek voor zijn beschrijving van de rol van het Amerikaans College in Leuven bij de voorziening van de Pacific Northwest van Europese priesters en missionarissen. Jim McDowell, onderwijskundige, journalist en amateurhistoricus, publiceerde een biografie over missionaris Augustin Brabant onder de Nootka Indianen (2012).

De publicaties over de kerk- en missiegeschiedenis van British Columbia en de Pacific Northwest leveren een divers beeld op. Opvallend is dat de meeste auteurs zelf een religieuze achtergrond hebben, geen historische opleiding volgden en vanuit posities binnen hun eigen bisdom of orde hun eigen geschiedenis schrijven. Hagiografische tendensen zijn overduidelijk maar worden minder naarmate publicaties van jongere datum zijn. Auteurs met diverse niet-wetenschappelijke achtergronden leverden als amateurhistorici hun eigen bijdragen, geïnspireerd door het historisch dra-

3 In een volgend artikel staat de tweede Limburgse generatie van Indianenmissionarissen centraal en hun werk onder de Coast Salish op Vancouver Island.

4 Moser 1926; Meulepas 1935; van der Heyden 1950; Lillard 1977.

5 Schoenberg 1982, 1987.

6 Jamieson 1997; Hanley 2009.

7 Theodore 1931 en 1939; Down 1966; Cantwell en Edmond 1992.

ma dat de geschiedenis van het Wilde Westen zo kenmerkt, in dit geval de strijd van de westerse beschaving en het christendom tegen de wildernis, de heidense volken en hun barbaarse gewoonten. Dit zijn duidelijk tekenen van een themaveld dat nog in ontwikkeling is en ruimte biedt voor nieuwe inbreng, vanuit verschillende disciplines, zowel op het niveau van ontsluiting van primair bronmateriaal als de kritische historische analyse daarvan. Het huidige artikel over de rol van vier pionierende Limburgse missionarissen onder de Nootka Indianen van Vancouver Island, British Columbia, is een invulling van een hiaat in de geschiedschrijving over de Europese bijdragen aan de ontwikkeling van de katholieke kerk en Inheemse missies in de Pacific Northwest. Door de nieuwe archivale primaire bronnen te ontsluiten en de inhoud daarvan te verbinden met bekende archivale en gepubliceerde bronnen ontstaat een helder beeld van de missiesituatie in één regio, bij één volk, in een samenhangende tijdsperiode. Dat is voor Inheems Noord Amerika weliswaar niet uniek maar toch redelijk bijzonder. Hopelijk is dit een stimulans voor anderen om nader onderzoek te verrichten van enkele vergelijkbare situaties.⁸

DE NOORDWESTKUST INDIANEN: CULTUUR, KOLONISATIE EN MISSIONERING

Vooraf is een korte schets van het geografisch en cultuurgebied dat als Noordwestkust wordt aangeduid op zijn plaats omdat alle Limburgse missionarissen, zowel de eerste als tweede generatie, onder hen werkten. Hierna komen de Limburgse priesterpioniers zelf aan het woord over de mensen waaronder zij leefden en tot

beschaving en Christendom trachtten te brengen.⁹

Het kustgebied van Zuidoost-Alaska tot Noordwest-Californië bestaat uit een smalle kuststreek die in het noorden het karakter heeft van steile fjordenkust met vele eilanden en naar het zuiden toe qua ruigheid iets afneemt. Het kustgebergte scheidt de kuststreek van het binnenland en veroorzaakt de grootste hoeveelheid neerslag in een gematigde klimaatzone ter wereld. Dichte bossen met naald en loofbomen zijn kenmerkend en hout was het primaire materiaal voor bijvoorbeeld huizen, boten, totempalen, huisraad, en rituele voorwerpen. Van boombast en plantenvezels werden kleding en dekens geweven.

Visvangst, de jacht op zeezoogdieren en het verzamelen van schelpdieren waren de primaire bronnen voor levensonderhoud. De jaarlijkse zalmtrek was het belangrijkste en vis werd geconserveerd door droging en inleg in visolie. De vissen en zeezoogdieren waren zo talrijk dat de Inheemse bevolking zich in permanente dorpen kon vestigen, uniek in de wereld voor een volk met een marinecultuur. Hoogstens verbleef men enkele maanden in meer beschut gelegen winterdorpen. In grote houten huizen werd met meerdere gezinnen samengewoond, ieder met een eigen woon-, kook- en slaapruimte. De mythologische voorouders van de familieclans, bovennatuurlijke wezens met vaak een dierlijk imago, waren in beschilderd snijwerk op totempalen, huisbalken, wanden, huisraad en persoonlijke bezittingen afgebeeld. De animistische godsdienst kwam vooral tot leven wanneer tijdens de wintermaanden de mythen door gemaskerde dansers werden uitgebeeld. Standsverschillen waren groot en va-

8 Het betreft o.a. de missionering van Brabantse en Vlaamse onder de Inheemse volken van het Midwesten, van Vlaamse en Limburgse missionarissen op Vancouver Island, van Nederlandse en Amerikaanse zendelingen van Nederlandse origine onder enkele naburige zuidelijke Plainsvolken in Oklahoma, en onder de Navajos en Zunis in de staat New Mexico.

9 Suttles 1990 biedt het meest complete overzicht van de Inheemse volken in dit cultuurgebied en hun relaties met Euro-Amerikaanse kolonisten. Limburgse missionarissen lieten correspondentie en kalendernotities na, anderen publiceerden korte artikelen in missietijdschriften.

rieerden van een leidende elite van clanhoofden en hun gezinnen tot slaven, meestal krijsgeslagenen. Tijdens 'potlatches' gaven rijke hoofden en hun families hun bijeengespaard bezit weg door dit te verdelen onder de bevolking. Dat leidde tot meer materiële gelijkheid en tot bestaanszekerheid voor de ontvangers. Maar de primaire drijfveer was de publieke erkenning door de gasten van de hoge status en het prestige van de schenkers. Sjamanen waren medicijnmannen en -vrouwen die met ceremonies, magische handelingen en kruiden zieken probeerden te genezen. Rivaliteit tussen dorpen en regionale groepen en een grote mate van taalkundige diversiteit was kenmerkend voor deze volken. Van noord naar zuid waren de Tlingits, Haidas, Tsimshians, Kwakiutls, Nootkas, Coast Salish en Chinooks de belangrijkste kustvolken.

Vanaf het einde van de achttiende eeuw werd het gebied achtereenvolgens bezocht door ontdekkingsreizigers uit Spanje, Rusland, Frankrijk, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Het aantal Indianen in de regio nam schoksgewijs en snel af door de introductie van besmettelijke ziekten uit Europa zoals pokken, mazelen, kinkhoest en tyfus waartegen de Inheemse bevolking geen immuniteit bezat. Hele dorpen stierven uit en overlevenden van lokale groepen verenigden zich in nieuwe nederzettingen om in sociaal, economisch en cultureel opzicht te kunnen overleven. De pokkenepidemieën van 1837-1838 en 1862-1863 reduceerden de Inheemse kustbevolking dramatisch. Van de geschatte 200.000 Inheemse Noordwestkustbewoners in 1770 waren er in 1874 nog maar 33.000 in leven!¹⁰

De lucratieve handel in pelzen van zeootters was de belangrijkste economische drijfveer voor de vroege Euro-Amerikaanse aanwezigheid in het gebied en de eerste handelsforten

Nootkas; ingekleurde gravure door John Webber, lid van Kapt. James Cook's expeditie, 1784 (Royal BC Museum, nr. PDP02034)..

langs de kust. De wollen dekens van de Britse Hudson Bay Company werden de monetair standaard voor de handel tussen westerse nieuwkomers en de Inheemse volken. Voor de interculturele communicatie bediende men zich van het Chinook Wawa, het Chinook jargon, een intertribale handelstaal op basis van de stamtalen van de Chinooks en Nootkas, maar verder ontwikkeld door de vele onderlinge contacten tussen Inheemse volken aan de Noordwestkust. In de koloniale tijd werden Franse en Engelse elementen opgenomen. Voor de eerste generatie handelaars, bestuursfuncti-

¹⁰ Suttles 1990: 135-148.

onarissen, missionarissen en zendelingen werd het een middel om te communiceren.¹¹

In 1846 werd het gebied verdeeld tussen de Britten en Amerikanen en de internationale grens vastgesteld tussen de provincie British Columbia en de staat Washington. Na de bouw van meer handelsforten begon Euro-Amerikaanse kolonisatie van de Noordwestkust door de vestiging van nederzettingen langs de kusten en aan de oevers van rivieren die in de Stille Oceaan uitmondden, met name de Fraser en Columbia. Relaties tussen de westerse nieuwkomers en de Inheemse bevolking in British Columbia waren in de regel vreedzaam en de Britse koloniale overheid, vertegenwoordigd door de Hudson Bay Company, probeerde de kolonisatie vanuit het bestuurscentrum Victoria op Vancouver Island in goede banen te leiden. Door militaire en numerieke overmacht van de nieuwkomers verloren de Inheemse volken hun onafhankelijkheid, een groot deel van hun moederland en werden teruggedrongen op kleine reservaten. In 1873 werd Inheems beleid een verantwoordelijkheid van de nationale regering in Ottawa. Voor de provincie British Columbia was in 1871 een speciale Commissioner of Indian Affairs aangesteld en de medicus Israel Wood Powell vervulde deze functie toen de eerste Limburgse priesters daar aan het werk waren. Vervolgens werden per deelregio Indian Agents aangesteld. Voor de West Coast Agency van de Nootkas was dat vanaf 1882 Harry Guillod die tot 1902 aanbleef en contactpersoon voor de missionarissen was. In 1891 sloot British Columbia zich aan bij het Dominion of Canada.

Katholieke missionering en protestantse zending in de kustregio begonnen aanvankelijk op kleine schaal maar breidden snel uit met het voortgaan van de kolonisatie door Euro-Ame-

rikanen. In 1847 werd het katholieke Bisdom van Victoria gesticht dat Vancouver Island en aangrenzende kusten van het Canadees en Amerikaans vasteland (Alaska) bestreek. De Frans-Canadees Modest Demers werd de eerste bisschop en bleef in die functie tot 1871.

LIMBURGSE MISSIEPIONIEREN ONDER DE NOOTKAS

De Limburgse missionering in Inheems Noord Amerika kent twee fasen. De eerste duurt van 1876 tot 1897 wanneer de katholieke kerk en missionering in het Bisdom Victoria in British Columbia en Alaska in opbouw zijn en eindigt met het diocesaan bestuur door een Limburgse bisschop, Jean Lemmens.

De eerste bisschop van Victoria, Modest Demers, ging in 1847 naar Europa om voor zijn parochies en Indianenmissies priesters te werven in België, Frankrijk en Italië. De bisschop had uitgesproken opvattingen over de Inheemse bevolking in zijn bisdom. Hij beschouwde hen als wilden die zo zedeloos waren dat hen eerst enige beschaving moest worden bijgebracht alvorens hun bekering effectief kon worden aangepakt. Dat zou de nodige tijd vergen en hij benadrukte dat de generatie van de kinderen mogelijk gered zou kunnen worden door hen ertoe te bewegen de barbaarse gewoonten en het heidens geloof van hun ouders af te zweren.¹² Een aantal Vlamingen volgde zijn oproep, Louis Lootens, Henry Aerden en Peter Deyaert, maar het zou nog geruime tijd duren voordat daadwerkelijk Nederlandse priesters uit Limburg hun voorbeeld volgden.

Demers wist de Oblaten van Maria (OMI) te interesseren in het algemeen pastoraal en Indiaans missiewerk op Vancouver Island en later op het vasteland. De in Montreal opgerichte orde van Sisters of St. Ann kon hij aan-

11 De eerste gepubliceerde bijdrage over het Chinook jargon vanuit katholieke kring, op basis van een manuscript uit de periode 1840-1850, is die van Demers 1871; zie ook: Lang 2008.

12 McNally 1992: 159,162.

trekken voor het verzorgen van onderwijs.¹³ Toen de bisschop in 1871 overleed werd hij achtereenvolgens opgevolgd door de Belgen Karel J. Seghers (1873-1878) uit Gent en Jean-Baptiste Brondel (1879-1884) uit Brugge. Dat trok de aandacht van de Limburgse bisschoppen, seminaries en kloosterordes in Nederland, maar het waren slechts eenlingen die het aandurften om het missieavontuur in Noord-Amerika aan te gaan. Tussen 1876 en 1880 stak een aantal Limburgse priesters de Atlantische Oceaan en het continent over om in Noord-Amerika in reguliere parochies taken te vervullen. Vier van hen gingen na een korte inwerkperiode in Victoria in Indianenmissies aan de slag: Joseph Nicolaye (* 1877) uit Holset bij Vaals, Jean Lemmens (* 1878) uit Schimmert en Louis Eussen (* 1878) uit Spaubeek onder de Nootkas aan de westkust van Vancouver Island, en Willem Heijnen (* 1880) uit Roermond, eerst onder de Tlingits in Zuid-Alaska en vervolgens ook onder de Nootkas. Arnold van Wersch uit Simpelveld (* 1852) wilde zich ook bij hen voegen maar stierf voortijdig aan tyfus.¹⁴

De vier Limburgse priester-missionarissen waren opgegroeid in een periode waarin eerst deken en vervolgens bisschop Joannes Paredis van Roermond erin slaagde om meer eenheid en saamhorigheid in zijn bisdom te smeden en de katholieke infrastructuur te versterken, onder meer door een grootseminarie met een driejarige opleiding in Roermond (1841) en een kleinseminarie in Rolduc (1843), een school voor hoger middelbaar onderwijs voor jongens uit katholieke kringen en bedoeld als kweekvijver voor potentiële priesterstudenten. Maar ook de

Amerikaans College, Leuven, 1884-1885 (particuliere collectie).

bisschoppelijke colleges in Roermond en Weert boden de optie van voortraject voor een priesteropleiding.¹⁵ De vier Limburgse missiepiëners voltooiden hun klerikale opleiding aan het Amerikaans College in Leuven. Die instelling was in 1857 door de Amerikaanse bisschoppen gesticht om jonge Europese mannen op te leiden voor katholieke Amerikaanse parochies en Indianenmissies waar een groot tekort was aan priesters. Karel Seghers, de latere bisschop van Victoria, was de eerste afgestudeerde priester van het Leuvense college. Jonge mannen, vooral uit België, Nederland en Duitsland, kwamen in steeds grotere getale naar de instelling om hun ambitie voor priesterschap en werk in het buitenland te verwezenlijken. Vanaf 1870 begon

13 McNally 2000; Theodore 1931; Down 1966.

14 Biografische informatie over missionarissen en andere priesters is afkomstig uit een groot aantal gepubliceerde en ongepubliceerde bronnen, waaronder het Internet, vooral genealogische websites. Die zijn in de voetnoten niet altijd separaat en in alle details opgevoerd omdat die te veel tekstruimte zouden beslaan. Conflicterende biografische details werden getoetst en de meest betrouwbare en waarschijnlijke gebruikt. Belangrijke bronnen waren o.a. de persoonsdossiers van het Bisdom van Victoria, de BC Orphan's Friend, het maandelijks tijdschrift van het bisdom, en de genealogische websites www.openarchieven.nl en www.warsage.nl/levensverhalen.

15 Gijssen 1968: 225-239; de la Haye 1999. Tot 1947 vertrokken 37 Rolducianen naar Noord-Amerika om daar aan het werk te gaan in reguliere parochies en Indianenmissies (van Straaten 1948: 152).

De jonge Nicolay, Victoria (archief Bisdom van Victoria).

De jonge Willem Heijnen, 1880 (foto door A. Diepenbach, Roermond; archief Bisdom van Victoria)

het Amerikaans College op het netvlies van aspirant priesters uit Limburg te komen en dat leidde tot de inschrijving van veel jonge mannen, vooral uit het bisdom Roermond, die in Noord-Amerika aan het werk wilden. Enkelen van hen waren zelfs bereid om de uitdaging van missionering onder de Inheemse bevolking aan te gaan.¹⁶

Een korte blik op de thuismilieus, jonge jaren en theologische opleiding van de vier Limburgse missiepieniers levert het volgende beeld op. Jean (Joannes Nicolaas) Lemmens was op 3 juni 1850 in Schimmert geboren. Zijn vader was boer, stroopstoker, kerkmeester, voorzitter van de armenzorg en actief in het lokaal bestuur als raadslid en wethouder. Na het begin

van zijn middelbare opleiding aan het college in het Belgische Herve bezocht zoon Jean vanaf 1866 het kleinseminarie in Rolduc waar hij opviel door zijn rekenkundig inzicht, talenkennis en mooie zangstem. Ook bij het Amerikaans College in Leuven dat hij van 1872-1875 bezocht werd hij als veelbelovend beschouwd. Op 25 mei 1875 volgde zijn priesterwijding in Brussel maar hij vertrok om gezondheidsredenen pas een jaar later naar Canada.¹⁷

(Peter) Joseph Nicolay werd op 29 maart 1850 in Holset bij Vaals geboren. Na zijn priesteropleiding die hij in het voorjaar van 1875 afrondde bij het Amerikaans College in Leuven volgde zijn wijding in Roermond op 13 mei. Daarna werkte hij een jaar als kapelaan in Eygelshoven voordat hij met Jean Lemmens en

16 Van der Heyden 1909; DeBaets 1943:67-68; Sauter 1959: 147 en passim; Steckler 1986; Codd 2007. Andere jonge Limburgse priesters die toentertijd in het Amerikaanse deel van de Pacific Northwest in reguliere parochies werkten waren o.a. Louis Verhaag (* 1845 Grubbenvorst), Gerard B. van Lin (* ?-1894), en James Dols (* 1849 Sittard), en iets later Louis Kusters (* Neer 1857), Alfons van Oppen (* 1865 Maastricht), Charles J. Claessens (* ?) en Michael J. Straeten (* ?; Codd 2007: passim). Tussen 1857 en 1935 gingen 915 Europese alumni van het Leuvense college naar Noord-Amerika, waaronder 175 uit België (Meulepas 1935: 170). Voor het Bisdom van Victoria leverde het college vier bisschoppen en zestien priesters (Theodore 1913: 18).

17 Persoonsdossier J.N. Lemmens (Archief, Bisdom Victoria, BC); Nijsten 1992; Codd 2007: 260.

twalf andere geestelijken, vooral Nederlandse en Vlaamse, naar Noord-Amerika vertrok.¹⁸

Willem (Wilhelmus) Heijnen zag het levenslicht in Roermond op 16 september 1856. Zijn vader verdiende er de kost als hoedenmaker. Dat diens winkel en werkplaats aan de markt lagen en zijn assortiment alle typen hoofdbedekking voor mannen en vrouwen omvatte, inclusief 'modehoeden, priestersteeken en pelterijen,' duidt op een florerend bedrijf. De jonge Heijnen bezocht de kostschool in Rolduc en volgde zijn roeping om priester te worden door een aansluitende opleiding aan het Amerikaans College in Leuven (1877-1878). Op 31 mei 1880 werd hij in Mechelen gewijd.

Louis (Ludovicus) Eussen werd op 8 februari 1855 in Spaubeek geboren waar zijn toen al 60-jarige vader burgemeester was. Ook hij volgde de priesteropleiding in Rolduc en aan het Amerikaans College in Leuven en rondde die in 1878 af. Toen al bouwde hij een reputatie op als iemand die trouw alle regels en voorschriften volgde en er waren ook voortekens dat zijn fysieke gesteldheid niet erg sterk was. De Haarlemmer Jan Althoff was op 5 mei 1853 geboren, bezocht de seminarieschool in Rolduc in 1873-1874 en vervolgens de priesteropleiding van het Amerikaans College in Leuven. Eussen en Althoff werden op 22 juni 1878 tot priester gewijd en in oktober vertrokken zij naar Vancouver Island.¹⁹

In 1876 vertrok een groep van dertien Europese priesters naar Noord-Amerika onder leiding van Jean Lemmens uit Schimmert die door zijn Leuvense opleiders als de meest kundige werd beschouwd. De meesten waren afkomstig uit Nederlands Limburg en Vlaanderen en allen waren alumni van het Amerikaans College. Voor de meesten was Vancouver Island in Brits Canada en het Amerikaanse Oregon Ter-

Jan Althoff, Louis Eussen en Victor Capelle, December 1878 (Royal BC Museum, nr. A-07339).

ritory de eindbestemming. Na twaalf dagen op zee zette het gezelschap in de haven van New York de eerste voet op Amerikaanse bodem. In Philadelphia bezochten zij de Wereldtentoonstelling waar nieuwe uitvindingen en producten werden getoond zoals de telefoon van Alexander Graham Bell, de typemachine van de Remington Company en gebottelde tomatenketchup van de firma H.J. Heinz. Maar de jonge Europese priesters kregen er ook een eerste indruk van de Inheemse volken waaronder een aantal van hen zou gaan werken en zagen een

18 Persoonsdossier Joseph Nicolaye (DVA); Codd 2007: 261,443.

19 Hovens 2024a; Aussems, e.a., 1993: 63-64; Codd 2007: 269,275; Maas- en Roerbode, 17-10-1879.

twalf meter lange cederhouten kano en een totempaal van de Indianen van de Noordwestkust. Vol van nieuwe indrukken vervolgden zij per trein hun reis naar San Francisco in Californië waar zij na acht dagen aankwamen. Per schip ging het vervolgens noordwaarts naar Portland in Oregon Territory waar bisschop Norbert Blanchet hen welkom heette. Hij werd vergezeld door kapelaan Louis Verhaag uit Grubbenvorst die erg blij was om provinciegenoten Lemmens en Nicolaye te ontmoeten. Een aantal reisgenoten bleef daar achter en verder noordwaarts ging de reis, eerst naar Seattle, en nog eens zes uur per stoomschip naar Victoria op de zuidpunt van Vancouver Island, de hoofdstad en het bestuurscentrum van de Canadese provincie British Columbia. Hier had Karel Seghers zijn bescheiden bisschopszetel. De St. Andrews 'kathedraal' was toen nog een uit ruwe houten boomstammen en planken opgetrokken kerk en zelf woonde en werkte hij in een kleine blokhut.²⁰

Kort na aankomst benoemde bisschop Seghers Jean Lemmens tot pastoor van Nanaimo, een opkomend mijnstadje aan de oostkust van Vancouver Island. De Sisters of St. Ann begonnen er kort na zijn aankomst en onder zijn toezicht een dagschool en kostschool voor 40 meisjes. Zowel de Inheemse bevolking als Euro-Amerikaanse nieuwkomers werden als doelgroep voor het pastoraal werk beschouwd. Die laatsten waren vooral Ieren en de harde werk- en leefomstandigheden eisten hun tol: dronkenschap was een groot probleem. Lemmens bezocht ook Inheemse nederzettingen van Kust-Salish en Kwakiutl Indianen in de regio en werd vriendelijk ontvangen. Hij doopte een aantal kinderen en begon met het leren van Indianentalen. In 1882 werd hij door bisschop Brondel naar Victoria teruggeroepen en werk-

te korte tijd als pastoor. Datzelfde jaar bezocht de bisschop de ouders van Lemmens tijdens een wervingsreis door Europa en kreeg een flinke donatie mee.²¹

De vier Limburgse missie pioniers gingen allen aan het werk onder de Nootka Indianen aan de westkust van Vancouver Island, een volk van vissers en walvisjagers. De Vlaming Augustin Brabant, ook een alumnus van het Amerikaans College, was door bisschop Seghers in 1874 naar dit volk gestuurd om daar de mogelijkheden voor missiewerk onder hen te verkennen. In mei 1875 werd in het dorp Hesquiat de eerste post onder hen gesticht, St. Anthony. Een brief van Brabant werd op 4 januari 1876 gepubliceerd in de Maastrichtse krant *Le Courrier de la Meuse*. Daarin schreef hij over de missiepost in het dorp van 250 inwoners en zijn werkgebied waar ongeveer 5000 Inheemsen woonden. Hij had opgezien tegen het werk als eenling maar was aangenaam verrast over de warme ontvangst.²² Kort daarna arriveerde de eerste Limburger, Joseph Nicolaye (1876-1878) uit Holset, die hem enkele jaren in de missie van Hesquiat assisteerde alvorens aan de slag te gaan in de Inheemse dorpen rond Barclay Sound vanuit Numukamis (1878-1880) en vervolgens in het dorp Kyoquot en omgeving (1880-1890). Louis Eussen uit Spaubeek werkte vanaf 1880 een aantal jaren in Barclay Sound als opvolger van Nicolaye. Jean Lemmens uit Schimmert werkte na zijn pastorale tijd in Nanaimo en Victoria ook twee jaar in Kyoquot (1883-1885). Na een korte plaatsing in een reguliere parochie in het stadje Alberni ging hij aan het werk in de regio Clayoquot vanuit Ahousat (1885-1888). Daarna werd hij benoemd tot bisschop van Victoria en was daarmee verantwoordelijk voor alle Indianenmissies in zijn bisdom. Roermondenaar Willem Heijnen werkte eerst

20 Lemmens aan ouders, 12-7-1876, 16-8-1876 (KDC); Nicolaye 1917: 5-8; DeBaets 1943: 94-97; van der Heyden 1920; Codd 2007: 260-263.

21 Brieven van Lemmens uit Nanaimo en Victoria aan ouders, broers en zusters en aan de pastoor van Schimmert 1876-1882 (KDC); Nicolaye 1917:9; Down 1966: 85-87,112; McDowell 2012: 308; Codd 1907: 263-264.

22 August Joseph Brabant, brief van 5-9-1875 uit Hesquiat aan een vriend; in: *Le Courrier de la Meuse*, 4-1-1876. Brabant (1845-1912) was diocesaan priester en geen Oblaat of Jezuïet zoals in sommige bronnen wordt vermeld.

onder de Tlingit Indianen van Fort Wrangell en Sitka in zuidoost-Alaska en werd in 1888 Lemmens' opvolger bij de Nootkas en bleef vier jaar in Clayoquot en Ahousat. In een brief van Lemmens aan zijn ouders schrijft hij dat plaatsing in een Nootka missie de voorkeur heeft van menig priester in het bisdom, ook al zijn de Indianen 'wild van een zeer onbeschaafde soort'.²³ Het was een verheven christelijke uitdaging om onbeschaafde ongelovigen te verheffen.

De Limburgse missionarissen werkten onder de noordelijke en centrale Nootkas. Kyoquot was de missiepost in het noorden en van daaruit werden ook bezoeken gebracht aan de dorpen in de regio daar omheen. Clayoquot-Ahousat en Hesquiat waren de belangrijkste posten onder de centrale Nootkas en ook dorpen in de omgeving werden vaak bezocht. Vanuit Numukamis werkten de priesters ook in andere dorpen rondom Barclay Sound waaronder Ucluelet waar de toezichthouder van de regering een tijd lang zat. De zuidelijke Nootkas bleven buiten het katholieke missiewerk.

Bisschop Seghers en zijn opvolger Brondel formuleerden de doelen en werkzaamheden van het missiewerk onder de Inheemse bevolking expliciet. Bekering van de Indianen kwam op de eerste plaats, maar prediking en religieuze vieringen moesten samengaan met beschavingswerk omdat beiden elkaar versterkten. Missionarissen werden geacht onderwijs te organiseren en de erkenning van het Brits gezag te bevorderen, waar mogelijk in samenwerking met clan- en dorpshoofden. Een proces van geleidelijke gestuurde cultuurverandering zou

Indianen uit hun wilde en heidense staat bevrijden en uiteindelijk tot Christendom en westerse beschaving moeten brengen. Priesters werd ook opgedragen om hun missieposten zoveel mogelijk zelfvoorzienend te maken door gebruik te maken van lokale voorzieningen en inzamelingen in het moederland.²⁴

DE NOOTKA MISSIES: PRIMAIRE BRONNEN EN EERSTE KENNISMAKING

De primaire bronnen over de Nootka missies van de vier Limburgse priesters zijn beperkt maar toch voldoende om in combinatie met secundaire bronnen er een goed beeld van te krijgen. Joseph Nicolaye heeft over de Nootkas en het missiewerk onder hen een reeks korte artikelen gepubliceerd in het tijdschrift *Onze Missionarissen en Missiehuizen* van de Montfortaner Orde die later ook gebundeld zijn uitgegeven.²⁵ Van Nicolaye zijn ook enkele brieven in archieven bewaard met informatie over zijn missiepost in Kyoquot.²⁶ Van Jean Lemmens zijn brieven aan zijn ouders en anderen in Limburg bewaard en Lemmens en Nicolaye hebben kalendernotities bijgehouden die ongepubliceerd zijn.²⁷ Heijnen schreef een brief over de Nootka Indianen en zijn missiewerk in Clayoquot die in een Limburgse krant werd gepubliceerd.²⁸ Enkele brieven van Louis Eussen aan zijn ouders bevinden zich in een archief van een Canadese kloosterorde.²⁹ Dit zijn de primaire bronnen voor het navolgend relaas over de Nootka Indianen en het missiewerk van de Limburgse priesters onder hen.³⁰ Het behoud van dit soort primair bronnenmateriaal

23 DeBaets 1943: 101-109; Codd 2007: 268-275; Lemmens aan ouders, 1883-1888 (KDC).

24 Moser 1926:1-8.

25 Nicolaye 1916-1917 en 1917 en een korte Engelstalige samenvatting in: MacDonald 1913: 113-127.

26 De Nieuwe Koerier, 16-12-1939; Nicolaye aan Van Oppen en Van Wersch, d.d. 21-7-1881 (UNDA); www.warsage.nl.

27 Lemmens archief in het KDC, Nijmegen; Lemmens en Nicolaye 1883-1886.

28 Heijnen 1889.

29 Brieven van Louis Eussen aan zijn ouders, 20-9-1882 en 22-2-1884 (SSAA).

30 Nicolaye's artikelenreeks is verreweg de belangrijkste bron. Bibliografische verwijzingen naar de gebundelde uitgave worden beperkt tot de belangrijkste thema's. Wanneer van de andere bronnen wat uitgebreider gebruik wordt gemaakt worden die ook specifiek benoemd en eventueel herhaald maar notatie van alle detailinformatie is vanwege leesbaarheid vermeden.

over Indianenmissies is weliswaar niet uniek maar wel uitzonderlijk. Samen met historische bronnen maakt dit materiaal het mogelijk om de ontwikkeling van Inheemse missies in beeld te brengen. De primaire bronnen moeten echter kritisch worden benaderd, rekening houdend met de opvattingen uit de tijd dat ze ontstonden. Een belangrijke historische bron zijn de rapporten van de Indian Agents, de regionale regeringsbeambten die jaarlijks verslag uitbrachten aan het gouvernement in Ottawa over de situatie en ontwikkelingen met betrekking tot de Inheemse bevolking in hun werkgebied. De Nootka dorpen vormden tezamen de West Coast Agency in dat bestel en de rapporten bevinden zich in het nationaal archief in Ottawa. Ook deze bronnen moeten in de context van hun tijd worden bezien.³¹

De primaire bronnen zijn door koloniale ideologie en christelijke superioriteitsgevoel gekleurd en hebben het beeld van Inheemsens in belangrijke mate mede bepaald. In de brieven aan het thuisfront voelden missionarissen zich minder geremd om zich uit te laten zoals uit correspondentie van Lemmens en Eussen blijkt. In de toenmalige missiepropaganda werd weliswaar het heidens geloof van de Inheemsens beklemtoond en veroordeeld, maar ook hun menselijkheid en vermogen om zich tot het Christendom te bekeren, en daarmee de waarde van materiële ondersteuning van het missiewerk. Dat komt vooral naar voren in de (gebundelde) artikelen van Nicolaye.

Vanaf 1875 werkte pater Augustin Brabant 35 jaar lang in de missie van Hesquiat en speelde daarmee een belangrijke rol in de Nootka missies, temeer hij in 1900 ook een Indiaanse kostschool wist te realiseren, de Christie Indian School in Ahousat. Brabant maakte veel

aantekeningen tijdens zijn werk en veel daarvan werd tijdens zijn leven en na zijn overlijden gepubliceerd, zowel in het Engels als het Nederlands, waaronder een artikelenreeks in het Montfortaner tijdschrift *Onze Missionarissen en Missiehuizen*.³²

In het najaar van 1875 werd op Brabant in Hesquiat een moordaanslag gepleegd door Mathlahaw, een lokale hoofdmann. De priester overleefde dit ternauwernood en na medische verzorging in Victoria keerde hij in april 1876 naar Hesquiat terug. Joseph Nicolaye werd hem als assistent toegewezen en hij werkte daar vanaf september twee jaar lang (1876-1878). Zijn eerste idee over de Nootkas in 1876, mede gekleurd door de recente moordpoging op pater Brabant, was: 'deze inboorlingen waren wilde, oorlogszuchtige, bloeddorstige Roodhuiden.' Het was Nicolaye die bij toeval de overblijfselen van Mathlahaw ontdekte die na de moordpoging op pater Brabant was gevlucht.³³

Over zijn eerste ervaringen en impressies bij aankomst schreef Nicolaye: 'wij moesten overnachten in een indiaansche hut, een groot vierkant gebouw, zonder afdelingen, met een plat dak. De inwoners van dit huis verheugden zich in de samenleving met honden, katten, kippen en varkens! ... De rook der open vuren was sterk genoeg om in eenen nacht 'Roodhuiden' van ons te maken. ... Het was mijn eerste bezoek aan Indianen, en zeer indrukwekkend. Ja, indrukmakende dingen waren er in overvloed: de rook maakte indruk op de oogen, de vlooiën op het vel, en andere kleine kruipertjes bleven nog wekenlang wedijverende toneelspelers. De mensch heeft behoefte aan verandering, maar deze dosis van verandering was een beetje te sterk voor een novice. De inboorlingen waren zeer vriendelijk en gastvrij. Het oude vrouw-

31 IAAR 1864-1900.

32 Brabant 1920-1922; Moser 1926: 12-35; Lillard 1977.

33 Brabant 13/4, 1921:80-83; Nicolaye 1917:12-13. Er is veel gespeculeerd over de mogelijke motieven voor de aanslag en mogelijk werd Brabant beschouwd als degene die door zijn komst een pokkenepidemie had veroorzaakt (McDowell 2012: 122-135).

Nootkas van Yuquot en Amerikaanse bezoekers, 1873 (Royal BC Museum, nr. 06506).

tje leende ons zelfs heuschelijk een bord voor ons karig maal. Het was weliswaar niet al te zuiver, zelfs nadat ze het gewassen en met haar hemd afgedroogd had. ... op verzoek ... werden ons ook goedwillig een paar dekens gegeven, ... met de natuur van water geheel onbekend en erg met buitengewoon reukwerk voorzien. ... mijn deken dreef ten minste de muizen en katten weg...³⁴ Tot zover de eerste kennismaking van Nicolaye met een volk dat in en met de natuur en seizoenen leefde, hard werkte voor het levensonderhoud en tevreden was met wat de omgeving hen daarvoor bood, voor wie gezin, clan en gemeenschap belangrijk was, en geloofde in bovennatuurlijke bescherming door hun mythische voorouders. Het was wennen voor de Limburgse nieuwkomers.

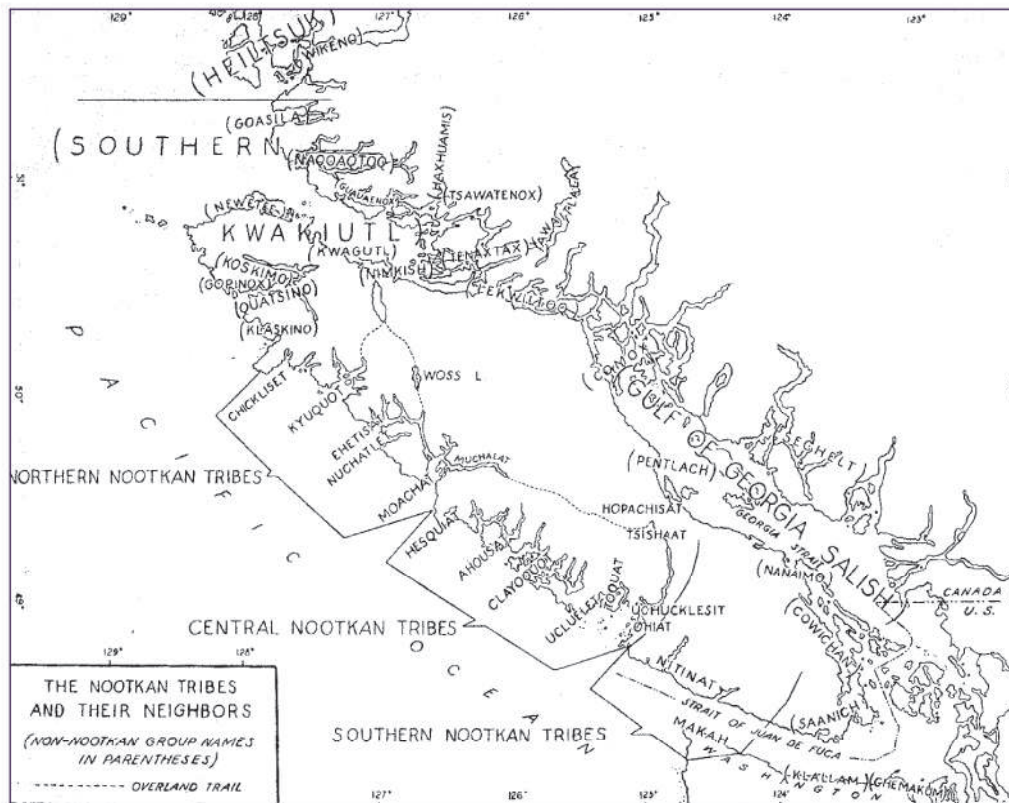
DE NOOTKAS: LEVENSWIJZE EN WERELDBEELD

De nagelaten correspondentie, dagkalenders en korte artikelen van de eerste generatie Limburgse missiepiëners maken het mogelijk om een beeld te schetsen van de cultuur van de Nootka Indianen waaronder zij werkten en wat aan de komst van de missiepiëners vanuit Limburg naar Vancouver Island vooraf was gegaan. Vaak zijn de notities over gewoonten en gebruiken incompleet en vrijwel altijd vanuit een westerse visie beschreven en beoordeeld. Aan de belangrijkste volkenkundige studie over de Nootkas van de Amerikaanse antropoloog Philip Drucker die in 1935-36 onder hen werkte met oude informanten worden waar nodig aanvullende details ontleend.³⁵

De Nootkas spreken een taal die tot de Wa-

34 Nicolaye 1917: 16-18.

35 Drucker 1951.

Kaart van Vancouver Island met het Nootka gebied en regionale groepen en dorpen (Drucker 1951:1).

kashan taalfamilie behoort. Tussen Cape Cook aan de Noordwestkust van Vancouver Island tot Cape Flattery, de uiterste noordwestpunt van de staat Washington, woonden zij begin negentiende eeuw in 23 dorpen langs de kust van de Grote Oceaan. De Limburgse missionarissen waren onder de noordelijke (Kyuquot e.o.) en centrale Nootkas (Hesquiat, Ahousaht, Clayoquot, Numukamis e.o. rond Barclay Sound) actief. Hun aantal bedroeg omstreeks 1880 plm. 3500.

Hoewel de Nootkas in taalkundig en cultureel opzicht één volk vormen is er toch sprake van enige regionale verschillen tussen de Noordelijke, Centrale en Zuidelijke Nootkas. Iedere regionale divisie bestaat uit een of enkele lokale eenheden, soms een alliantie van loka-

le groepen, die ieder in een of meerdere dorpen wonen. De interne regionale verscheidenheid binnen de culturele en taalkundige eenheid geeft al aan dat de dorpen en regionale groepen zich erg onafhankelijk tegenover elkaar opstelden en er sprake is van enige mate van competitie en rivaliteit tussen groepen. De Nootkas die hoopten dat de priesters waren gekomen om hen fysieke bescherming te bieden beseften na verloop van tijd dat de missionarissen waren gekomen om hun zielen te veroveren, hoewel Nicolaye spreekt over het redden van hun zielen.³⁶

De Nootka dorpen waren langs de smalle stranden gebouwd die de oceaan en de dichte bossen van elkaar scheidden. Bij vloed kwam het water

36 Drucker 1951:3-6,220-242,332-366; Nicolaye 1917:22.

tot vrijwel aan de voordeuren. Nicolaye schreef dat er tussen de beboste bergen en de oceaan nauwelijks plaats was om een wandeling te maken. De huizen waren van ruwe houten palen en planken gebouwd, de grotere woningen bijna 20 meter lang en 10 meter breed. Openingen in de wanden lieten licht toe. Door een gat in het midden van het dak ontsnapte de rook van de houtvuren. In de grote huizen woonden vier of vijf gezinnen en ieder gezin was verzameld rond de eigen stook- en kookplaats waarboven een ijzeren ketel hing. Langs de wanden was een houten platform gebouwd op 60 centimeter hoogte, bedekt met van cedervezels gewoven matten waarop men ook sliep. Losstaande totempalen kwamen bij de Nootkas veel minder voor dan bij de stammen die noordelijker woonden. Tijdens de koude herfst- en wintermaanden wanneer de oceaan onstuimig was verhuisden de Nootkas vaak tijdelijk naar meer beschut liggende winterdorpen.³⁷

Willem Heijnen zag in Clayoquot dat de meeste Indianen al westerse kleding te droegen, maar de oudere generatie wikkeld zich nog traditioneel in dekens van geweven plantmateriaal. Toch kwamen westerse wollen dekens steeds meer in zwang. Dekens van pelsdiervellen, vooral zeeotter, werden bij bijzondere gelegenheden gedragen. Mannen droegen een stofen hoofdband; vrouwen een kleurige katoenen omslagdoek van westerse makelij. Inheemse smeden maakten sieraden van koper en zilveren munten voor vrouwen: armbanden en vele soorten ringen voor de vingers, oren en neus. Vrouwen en meisjes waren druk met het vlechten en weven van manden en matten. Nicolaye kon er niet over uit dat de Nootkas overal en altijd blootsvoets waren.³⁸

In 1874 rapporteerde regeringsbeambte George Blenkinsop aan I.W. Powell, de Indian Com-

Totemfiguur in Friendly Cove, Yuquot (Royal BC Museum, nr. 02666).

Nootka mandenvlechtsters, ca. 1885 (Royal BC Museum, nr. 04067).

37 Nicolaye 1917:41; Nicolaye aan Arnold van Wersch, Kyuquot, 16-1-1878 (www.warsage.nl); Heijnen 1889. Zie ook Drucker 1951:67-77.

38 Heijnen 1889; Nicolaye 1917: 46-47

Nootka vissers uit Ahousat met vangst, 1874 (Royal BC Museum, nr. 04536).

missioner van British Columbia, dat de Nootkas van Barclay Sound en omgeving ongemeen rijk waren vanwege de enorme scholen zee- en riviervis en de enorme aantallen zeezoogdieren. Dat maakte hen tot de 'rijkste' Indianen van noordwestelijk Amerika.³⁹ Heijnen schreef over Clayoquot dat kano's en boten in allerlei maten op de stranden lagen. Hij beschouwde de Nootkas als competente zeelieden die met 30-40 mannen in hun houten boten van ruim 10 meter lang de Grote Oceaan op voeren om op walvisvangst te gaan, op robben te jagen en heilbot te vangen. De walvisvangst was omgeven met magisch ritueel, meestal uitgevoerd door de leider van de walvisjagers die altijd een hoofdman van een clan was. Een walvis was vanwege de hoeveelheid voedsel die dat zoogdier leverde een begeerde buit. Zalm was het hoofdvoedsel van de

Nootkas, zowel vers, als gedroogd, of ingelegd in visolie. Vrouwen verzamelden schelpdieren. In toenemende mate werden westerse etenswaren bij handelaren gekocht.⁴⁰

Nicolaye schrijft dat mannen vrijwel dagelijks met hun eigen kleine kano vertrekken om individueel te gaan vissen. Zij nemen alleen drinkwater, gedroogde vis en een pijp mee. Laat in de middag keren zij het hun vangst terug en bereiden de vrouwen de vis voor het avondmaal. In mei verschenen enorme scholen haring voor de kust en werd collectief gevangen en vervolgens gedroogd en opgeslagen als voedsel voor de wintermaanden. Ondanks de overvloed aan vis, schelpdieren, zeezoogdieren en watervogels waren er toch ook perioden van voedselschaarste. Dan werden gedroogde bladeren van een inheemse plant die naar groene thee roken in een

39 TCSI 2004: 29-30, 67, 84-85. Drucker (1951: 59) bevestigt die conclusie.

40 Heijnen 1889.

stenen pijp door mannen en vrouwen gerookt aangezien dat het hongergevoel onderdrukte. Later werden die bladeren met ingevoerde tabak vermengd.⁴¹

De Limburgse missionarissen zagen dat de Nootka gemeenschappen streng hiërarchisch waren georganiseerd en familieclans beschouwden een of enkele mythologische figuren als voorouders. De belangrijkste traditionele feestelijke ceremonie werd *potlatch* genoemd, een van oorsprong Nootka woord dat 'schenken' betekent maar ook wederkerigheid impliceert, de verwachting op enig moment iets terug te ontvangen. Daarvoor verzamelden leidende families goederen en voedsel om die tijdens het groot evenement aan gasten uit te delen. Daarbij kon het gaan om huisraad, gereedschap, kano's, manden en matten, kleding, dekens, vis, vlees, brood, aardappelen, en andere gewilde zaken. De omvang van de distributie bepaalde de status van de familie en het clanhoofd, en armlastigheid na een *potlatch* werd als uiterst eervol beschouwd. De gaven werden uitgesteld zodat gasten kennis konden nemen van de rijkdom en vrijgevigheid van de gastheer en diens familie. Een en ander ging gepaard met zang en dans, en Nicolaye sprak van een 'tentoonstelling' en 'kermis.' Een *potlatch* vond plaats ter gelegenheid van belangrijke momenten in het leven van leden van leidende families: geboorte, naamgeving, puberteit, huwelijk, opvolging van clanhoofden, en overlijden. Tijdens de winterceremonies werden episodes uit de mythologie door gemaskerde dansers opgevoerd.⁴²

De Limburgse missionarissen probeerden zich een beeld te vormen over de traditionele geloofsopvattingen van de Nootkas hoewel deze als heidens werden beschouwd. Toch was deze kennis van belang omdat het gedrag van de

Inheemse bevolking daardoor mogelijk begrijpelijker werd. Met de kennis over hun wereldbeeld kon een meer effectieve bekeringsstrategie ontwikkeld worden. De belangstelling voor de tribale godsdienst was dus niet zo zeer intrinsiek maar eerder instrumenteel van aard zoals in die periode vaak het geval was.

Nicolaye stelt vast dat het scheppingsverhaal van de Nootkas niet heel erg afwijkt van de Bijbel. Alleen speelt bij de Indianen de Maan de hoofdrol en niet God. Het is de Maan, de schepper en verlosser, die mensen in de verschillende diersoorten veranderde als straf voor hun zonden. Ook hebben de Nootkas mythen over een grote overstroming en een toevlucht en redding op een hoge berg. Bij de Nootkas is ook sprake van geloof aan een leven in het hiernamaals, in een hemel, vagevuur of hel, al naar gelang het geleefde leven. Door het offeren van dekens op een open vuur kon men zonden afkopen. De Bijbelse analogieën lagen voor het opscheppen.⁴³

Nicolaye verdiept zich ook in het mensbeeld van de Inheemse dorpelingen. Hij schrijft dat de Nootkas geloven dat iedereen drie zielen heeft: in het hoofd, in het hart en in de maag. In de maag huist de ziel in de vorm van een octopus, hetgeen blijkt geeft van enige anatomische kennis, mogelijk door ongevallen. Vooral deze ziel is gevoelig voor aandoeningen. Ziektes worden meestal beschouwd als het gevolg van penetratie van het lichaam door *mayal*, wat kwaad betekent, en tot uitdrukking komt in pijn. Dan wordt de hulp van een sjamaan, een medicijnman, ingeroepen die in staat wordt geacht het kwaad uit het lichaam te verwijderen. Dat gebeurt meestal door het met de mond via een hol botje uitzuigen van de ziektebron en een lichaamsmassage om het lichaam weer op orde te krijgen. Zieken worden door familiegenoten in de regel goed verzorgd.⁴⁴

41 Nicolaye 1917: 27-28, 36, 47-48.

42 Lemmens aan ouders, 23-12-1886 (KDC); Heijnen 1889; Nicolaye 1917: 33-34; Drucker 1951: 109-115, 243-274, 376-440.

43 Nicolaye 1917: 29-30.

44 Nicolaye 1917: 32-33.

De potlatch dansen van mannen en vrouwen die daarvoor hun gezichten beschilderen vindt Nicolaye onschuldig. Maar dat geldt niet voor de gemaskerde dansen waarin mythologische figuren en verhalen worden uitgebeeld. Die vinden soms plaats gedurende een potlatch, maar vooral de wintermaanden zijn het hoofdseizoen voor dit ritueel theater. Nicolaye noemt ook een 'zwarte dans' die blijk geeft van heidense geloofsovertuiging en als afgoderij wordt afgekeurd, mogelijk het collectief ceremonieel van sjamanen, prominent bij de Centrale Nootkas.⁴⁵

Nicolaye observeert dat de Nootkas liefdevol met hun kinderen omgaan. Zij worden goed verzorgd en met liefde behandeld. Huwelijken zijn stabiel als er kinderen worden geboren, maar in geval van kinderloosheid kunnen stellen uit elkaar gaan. De puberteit wordt gemarkeerd, vooral die voor jongens. Als wolven en beren verklede mannen komen dan uit het bos en ontvoeren de kinderen. Na vier dagen komen de dorpelingen om hen te bevrijden en terug te voeren naar het dorp. Nicolaye beschouwt wat hij het 'wolfen beerspel' noemt als een vorm van vermaak maar dit was geenszins spel maar voor een initiatierite voor jongens.⁴⁶

Over de huwelijksgebruiken schrijft Nicolaye dat partners bij voorkeur tot de eigen of een sociaal hogere klasse behoren. De jeugd trouwt relatief vroeg: jongens zijn 17-18 jaar, meisjes 15-16 jaar en dienen maagd te zijn. De ouders van de bruidegom geven geschenken aan de ouders van de bruid en indien die worden aangenomen betekent dat goedkeuring voor de verbintenis. Op de dag van het huwelijk volgen ten overstaan van familie en gasten lofredes op de beide families. Een tweede geschenk wordt aan de ouders van de bruid aangeboden en indien aan-

vaard is het huwelijk bezegeld. Om zijn mannelijkheid en moed te testen wordt de bruidegom soms aan een vuurproef onderworpen en moet hij door twee rijen mannen met brandende fakkels rennen waarbij stevast brandwonden worden opgelopen. Daarna volgt een uitgebreid feestmaal. Na drie dagen brengen de ouders van de bruid hun dochter en haar geschenken naar het huis van de bruidegom waar zij haar intrek neemt. Soms is sprake van 'veelwijverij' en hebben clanhoofden meerdere vrouwen.⁴⁷

Nicolaye beschrijft de sjamanen in hiërarchisch opzicht een middenpositie innemen. Zowel mannen als vrouwen kunnen zich als genezers en zieners profileren en de belangrijkste worden als *skeekoem*, groot dokter, aangeduid. Nicolaye: 'Zelfs de chefs hadden allen eerbied en achting voor de dokters. Hun woord was onfeilbaar. ... Alles met niet met hunne zienswijze strookte werd a priori afgekeurd. Het is dan ook gemakkelijk te begrijpen dat deze mensen grooten invloed op het volk hadden. Zij hadden er trouwens belang bij, bijgeloof en afgoderij te handhaven, immers, naarmate het heidendom afnam moest ook hunne praktijk en hun inkomsten vervallen.'⁴⁸

Wanneer een sjamaan tot de conclusie komt dat een ziekte te sterk is en onbehandelbaar dan wordt de patiënt door iedereen alleen gelaten. Indien iemand binnenshuis sterft dan wordt een aparte opening in een wand gemaakt om de overledene weg te brengen. Zo wordt de in- en uitgang niet besmet en kunnen de andere bewoners daarvan gebruik blijven maken. Armlastigen worden in matten gewikkeld en begraven. De meeste doden worden in een kano of houten kist in rotsspleten of grotten achtergelaten, zonder veel ceremonieel. Soms wordt een lijk in een boom geplaatst en enkele dekens aan de takken

45 Nicolaye 1917: 33-34; Drucker 1951: 386-440.

46 Nicolaye 1917: 33-35.

47 Nicolaye 1917: 72-74; Drucker 1951: 286-311.

48 Nicolaye 1917: 22; Drucker 1951: 118-128, 181-218. 'Skeekoem' was het Chinook woord voor sjamaan; de Nootka term is 'Lokwona'.

gehangen. Clanhoofden krijgen geschenken mee voor de reis naar en het verblijf in de mythologische wereld op de oceaانبodem. Ook wordt een herdenkingstotempaal opgericht. Vanwege de angst voor de naderende dood kan het weleens voorkomen dat iemand wordt begraven voordat de dood daadwerkelijk is ingetreden. In één geval troffen Nicolaye en Lemmens een voor dood achtergelaten jonge vrouw aan die door hun interventie werd gered.⁴⁹

DE MISSIEPOSTEN: STICHTING, BEMENSING EN ONTVANGST

In Hesquiat werd Nicolaye ingewerkt door zijn Vlaamse collega Augustin Brabant die daar iets eerder als missionaris aan de slag was gegaan in de eerste missiepost onder de Nootkas. Hesquiat was een klein dorp maar in het werkgebied eromheen woonden 5000 Inheemsen in verschillende nederzettingen. De mensen waren vreedzaam, vriendelijk en gastvrij. Het kerkje in Hesquiat werd aan St. Anthony gewijd.⁵⁰

In de loop van 1877 liep de spanning tussen Brabant en Nicolaye in Hesquiat op. De Limburgse priester vond dat zijn Vlaamse collega en superieur te hard tekeerging tegen de dorpeelingen in het veroordelen van hun gedachtegoed en leefwijze. Nicolaye was voorstander van een gematigder benadering, van meer tact en diplomatie zodat een dialoog tot stand zou komen die resultaten opleverde voor het beschavings- en missiewerk. Nicolaye had ook moeite met Brabant's dominante houding ten opzichte van hemzelf, het sociaal isolement, het vaak natte en koude weer, de uiterst armoedige omstandigheden, het slechte voedsel en de honger, en de grote kloof tussen de Inheemse en westerse levenswijze. Toen Brabant daarvoor geen enkel begrip toonde en er geen gehoor aan gaf, verliet Nicolaye op eigen initiatief zijn post en keerde naar Victoria terug om zich onder betere om-

standigheden op zijn toekomst te oriënteren. Na een maand keerde hij terug, fysiek geheel opgeknapt, en ook mentaal in betere doen omdat bisschop Seghers hem een nieuwe plaatsing bij de Nootkas van Barclay Sound had beloofd.⁵¹

In 1877 stichtte bisschop Seghers een missiepost in Numukamis, een dorp van de Ohiath Nootkas aan de monding van de Santa River die in Barclay Sound uitmondt. Van daaruit konden tien andere dorpen en groepen in de regio in het missiewerk betrokken worden, zoals Ucluelet, Toquaht, Sheshaht en Ohiath. Onder leiding van de Frans-Canadese timmerman Charles Morin, die al eerder projecten voor het bisdom van Victoria leidde, werkten enkele Indiaanse mannen aan de bouw van het kerkje en de pastorie die niet groter was dan 4x4 meter en een aarden vloer had. Twee britsen stonden tegen de muren en een kachel in het midden. Een houten tafel en zitbank completeerden de inrichting. Voedsel werd onder de bedden opgeborgen: aardappelen, rijst, bonen en spek, en het meel werd in een ton bewaard om het tegen de muizen te beschermen. In een emmer werd stroop bewaard en door een loszittend deksel werden daar s'morgens 25 dode muizen gevonden! Met Kerstmis werd het nieuwe kerkje dat aan St. Leo was gewijd ingezegend door de bisschop. Er waren 150 dorpeelingen aanwezig en het clanhoofd verklaarde dat er voortaan vrede zou heersen tussen en binnen dorpen en dat vrouwen beschermd zouden worden. Ook beloofde hij de nieuwe missionaris in alles te steunen. Nicolaye ging er na twee jaar ervaring in Hesquiat zelfstandig aan het werk. Hij maakte een angstig moment mee toen in brand geraakt kreupelhout de missie bedreigde maar snel optreden en een greppel te graven wist hij het vuur van de gebouwen ver te houden. Nicolaye werkte ongeveer drie jaar in de Barclay Sound missie en werd in 1880 opgevolgd door provinciegenoot Louis Eussen die er tot 1885

49 Brief Lemmens aan ouders, Kyuquot, 30-9-1883 (KDC); Nicolaye 1917: 65-69; Heijnen 1889; Brabant 13/10, 1921: 236.

50 Nicolaye 1917: 22.

51 McDowell 2012: 198-202.

bleef totdat hij wegens ziekte naar Limburg terugkeerde.⁵²

In 1880 besloot bisschop Brondel om nog een nieuwe missiepost te vestigen in het grote dorp Kyoquot met 800 inwoners. Nicolaye vond het 19-jarige dorpshef Hakla 'beslist van karakter en altijd ten goede geneigd'. De jonge hefdman zei alle medewerking toe en op Kamils Island, ook Mission Island genoemd, werd een kerkje gewijd aan St. Marc en een schoolje gebouwd. Nicolaye werkte daar tot 1890 en werd van 1883-1885 bijgestaan door Jean Lemmens. Zij kregen een levenslange vriendschapsband.⁵³ Vanuit de centrale missiepost werden ook negen andere dorpen in de regio bediend, vier ten noorden en drie ten zuiden van Kyoquot. Ook enkele dorpen van de noorderburen, de Kwakiutl, kwamen in aanmerking voor aandacht maar de Kwakiutl brachten vaker een bezoek aan hun Nootka-buren dan dat de Limburgse priesters hen bezochten. Vanuit Kyoquot konden de andere dorpen alleen per kano worden bereikt. De inwoners van het dorp van de Chickliset hadden de reputatie de wildste onder de Nootkas te zijn. Toen Nicolaye hen voor het eerst bezocht probeerden zij hem te intimideren door een 'overval' door een grote groep die hun gezichten had beschilderd, gewapend was, en schreeuwend en met tromgeroffel hem naderde. Nicolaye schrijft: 'Ik wist wel dat zij het op mij gemunt hadden, en dat ik als een lam onder de wolven zat. Aan tegenstand of verdediging was niet te denken, ik bevond mij weerloos in hunne handen. Ik veinsde dan dien krijgssans te beschouwen als eene serenade om mij in hun midden te verwelkomen. Ik rookte gemoedelijk mijn pijpje, glimlachte nu en dan, en gaf toevallige teekens van goedkeuring. Ik speelde een comédie, zij een drama, maar de comédie won den prijs en na een uur vertrok het gezelschap.' Dit schreef de missiona-

Joseph Nicolaye met witte haardos (archief Bisdom van Victoria)

ris een tijdje na de gebeurtenissen en het is de vraag of hij op het moment van het incident even koelbloedig was. In één historische bron wordt vermeld dat Nicolaye's haardos binnen 24 uur alle pigment verloor, daarmee implicerend dat dit was uit doodsangst.⁵⁴ Het duurde een jaar voordat Nicolaye bij de Checklesats een effectieve entree voor missiewerk vond.

In het Nootka dorp Clayoquot van 350 inwoners op een klein eiland bij het grote Meares Island werd in 1886 de St. Anselm kerk gebouwd. Van daaruit werden omliggende dorpen en groepen bediend, o.a. Opitsat, Kakawis en Ahousat waar een kerkje gewijd aan St. George werd gebouwd. Daar werkten achtereenvolgens Jean Lemmens (1886-1888) en Willem Heijnen (1888-1892), in de wintermaanden meestal vanuit Clayoquot en in de winter vanuit Ahousat. Lemmens die

52 Nicolaye 1917: 28; Van der Heyden 1950: 141-142; McDowell 2012:202-207; Horsfield en Kennedy 2014: 107-108; Hovens 2024a.

53 Nicolaye 1917: 49-50.

54 Nicolaye 1917: 56; Theodore 1939: 240-241.

van 1883 tot 1888 vanuit Kyoquot en Clayoquot onder de Nootkas werkte bouwde in de regio een aantal kapellen en scholen in de dorpen Newchatlats, Ehattisats, Chiklisats en Alberni.

ZELFVOORZIENING: PRAKTISCH EN FINANCIËEL

Van de missionarissen werd verwacht dat zij in materiële en economische zin de missiepost ontwikkelden en zoveel mogelijk zelfvoorzienend maakten. Zij waren verantwoordelijk voor de bouw en het onderhoud van hun kerkjes, woonverblijf en schooltjes, de aanleg en het onderhoud van een moestuin en boomgaard, de zorg voor eigen vee voor melk, vlees en eieren, het bakken van brood, het aanhouden van een voorraad stookhout, en nog vele zaken meer. Nicolaye plantte meer dan 40 appelbomen. Eussen was erg tevreden over zijn aardappelteelt en de kwaliteit van zijn fruitvlaai die hij geksherend als beter dan de kermistaarten uit Spaubeek noemde. Lemmens pootte bonen en wortelen. In de eerste maanden van zijn verblijf bij Nicolaye had Lemmens brood gebakken, een geit geslacht, de open haard en schoorsteen gerepareerd en een extra deur in een muur gemaakt. Volgens beiden was het brood dat zij in de eigen oven bakten zoeter en smakelijker dan de lekkernijen uit een winkel. Toch was het dagelijks menu meestal erg karig, vooral vanwege geldgebrek en de dure westerse etenswaren. De Inheemse dorpelingen voorzagen de missionarissen soms kosteloos van voedsel. Vis was er bijna altijd in overvloed, er waren seizoenen dat watervogels in groten getale werden gevangen en zo nu en dan werd een ree of hert aangeboden. Maar in de eerste missiejaren was meelpap vaak de hoofdmaaltijd. Sommige priesters hadden een of enkele huisdieren om hun isolement te verzachten. Nicolaye had twee katten, Spits en Poes, en een kleine Schotse terriër die altijd het

dichtst bij het haardvuur lag. Voor de materiële aspecten van de missiepost, de bouw en het onderhoud van de gebouwen en afrasteringen en het hakken van haardhout hadden missionarissen vooral tijd wanneer de Indianen enige maanden naar hun winterdorpen verhuisden.⁵⁵ Op nieuwjaarsdag 1886 kreeg Nicolaye een grote kist van Spring & Company uit Victoria als kerstgeschenk: drie flessen cognac, twee flessen met Schotse en een met Ierse whisky, vier flessen Bordeaux, en vier flessen port. Hij noteerde in zijn agenda: 'Je kunt je voorstellen dat nieuwjaarsdag nu niet zo droog voorbijging dan in voorgaande jaren'.⁵⁶

Zelfvoorziening betekende niet alleen de praktische dagelijkse voorziening van voedsel en onderdak, maar ook het inzamelen van middelen om de bouw van de kerkjes, priesterverblijven en schooltjes te realiseren, de veruit grootste kostenpost. Het bisdom van Victoria was armlastig en de jaarlijkse bijdragen van het Genootschap tot Voortplanting des Geloofs, de Europees missieinzamelingsorganisatie, uiterst gering. Daarom werd van de missionarissen verwacht dat zij de kosten van hun missieposten grotendeels, liefst geheel, zouden bestrijden door het inzamelen van geld onder familie, vrienden, dorpsgenoten en geloofgenoten in hun herkomstland.

Ouders voorzagen hun zonen vaak van de kleding en hulpmiddelen die nodig waren voor het opdragen van de mis, kerkelijke vieringen, en het toedienen van de sacramenten. Maar er was veel meer nodig. Materiële ondersteuning van missiewerk werd binnen de katholieke gemeenschap als bijzondere uitdrukking van barmhartigheid beschouwd. Dit soort liefdadigheid zou uiteindelijk de gelovige begunstiger aan de hemelpoort positief worden aangerekend. In missiewerk kwamen meerdere geestelijke barmhartige werken samen: het ver-

55 Eussen aan ouders, 20-9-1882 (SSAA); Lemmens aan ouders, 30-9-1883, 12-7-1886 en 3-12-1886 (KDC); Lemmens en Nicolaye 1883-1886: Okt., 29, 1885; Mrt. 10, 1886; Nicolaye 1917: 15-20, 59-60.

56 Eussen aan ouders, 20-9-1882 (SSAA); Lemmens en Nicolaye 1883-1886: passim.

manen van de zondaars, het onderrichten van de onwetenden, en het geven van goede raad en troost. In de Limburgse parochies konden de missionarissen die op Vancouver Island onder de Nootkas aan de slag gingen zodoende op veel steun rekenen. In feite leidde dat ertoe dat de Limburgse geloofsgenoten de kosten van de missieposten voor lange tijd door inzamelingen, donaties en zo nu en dan legaten grotendeels financierden. In 1896 richtte het grootseminarie van Roermond zelf een vereniging op om onder Limburgers postzegels en zilverpapier in te zamelen en de opbrengst daarvan aan missiewerk in het buitenland te besteden. Nicolaye ontving daaruit 100 gulden voor zijn werk op Vancouver Island.⁵⁷

Door middel van brieven hielden de missionarissen contact met het (brede) thuisfront, zowel om nieuws uit te wisselen met familie en vrienden, als om middelen in te zamelen voor het missiewerk. Aan deze correspondentie werd regelmatig aandacht besteed tijdens de zondagsmis wanneer pastoors de parochianen informeerden over het werk van hun voormalig dorpsgenoot onder de Inheemse heidenen. Soms werden brieven van de missionarissen deels of geheel in regionale kranten gepubliceerd. Dat leidde tot collectes in de kerk en andere soorten inzamelingen waarvan de opbrengst ten goede kwam aan de individuele priesters en hun missieposten. Soms ontving een missionaris middelen die testamentair waren vermaakt.

Joseph Nicolaye was in 1880 overgeplaatst naar het Nootkadorp Kyoquot met de opdracht om een nieuwe missiepost te vestigen onder de plm. 800 inwoners. Daarnaast behoorden nog eens zes kleinere dorpen in de regio tot zijn werkgebied. In Kyoquot en twee andere dorpen moest hij kerkjes bouwen, de grootste 20 meter lang en 8 meter breed, de andere iets kleiner.

Ernaast moest een klein vertrek komen als behuizing voor de priester, soms 'priesterschuur' genoemd, een indicatie van de kwaliteit en het comfort van de behuizing. Het goedkoopste was een skelet van houten balken dat afgetimmerd werd met gezaagde ruwe planken. De kosten daarvan bedroegen 80-85 dollar per kerk annex woonverblijf. Om dit voor hem niet geringe probleem op te lossen deed Nicolaye met succes een beroep op zijn Limburgse collegapriesters Alfons van Oppen en Arnold van Wersch die in de Amerikaanse staat Connecticut in Putnam en Willimantic onder Frans-Canadese, Ierse en Italiaanse textielarbeiders werkten om hiervoor in hun parochies inzamelingen te organiseren. Hij eindigde zijn bedelbrief met de verwachting uit te spreken dat hij vanuit de nieuwe missiepost zo'n 2000 Nootka Indianen zou kunnen bekeren.⁵⁸ In de winter van 1884-1885 bracht Jean Lemmens een bezoek aan Nederland om donaties te verwerven voor het missiewerk. Hij loogde bij familie en in Rolduc en in een brief aan een Limburgse relatie schreef hij dat hij de Schimmertenaren 'hard in de beurs' had gezeten.⁵⁹

In een anoniem rapport in het diocesaan archief van Victoria, gedateerd 5 maart 1886, wordt de St. Marc's missiepost van Kyoquot in enig detail beschreven, zes jaar na de stichting. Lemmens is als auteur daarvan geïdentificeerd. De kerk had een afmeting van 20 bij 8,5 meter en in de kleine toren hingen twee kleine bronzen klokken. De inrichting bestond uit een altaar met tabernakel, een groot houten kruis, een doopvont, een wijwaterbak, een communiereling, twintig rijen kerkbanken, vier krukken met kussens, en een verplaatsbare biechtstoel. Enkele heiligenbeelden, religieuze prenten en kandelaars vormden de decoratie. De ruimte achter in de kerk werd in

57 Maas- en Roerbode, 20-12-1898.

58 Twee identieke brieven van Nicolaye aan van Oppen en van Wersch, d.d. 21-7-1881 (in: J.A. McMasters Papers; UNDA); correspondentie Nicolaye – Van Wersch, 1878-1879 (www.warsage.nl).

59 Nijsten 1992: 53.

Kano van clanhoofd in Kyuquot met orka en zalm motieven en westerse gasten (Royal BC Museum, nr. 31554).

beslag genomen door de sacristie waar altaarlinen, miskleding, kelken, wierookvaten en psalmenboeken waren opgeborgen. Op weekdagen vond hier het onderwijs aan de kinderen plaats. Er waren acht lessenaars met zitbankjes, en men had de beschikking over schoolboeken, schrijfpapier, leien, griffels en potloden. Het aantal aanwezige leerlingen bedroeg gemiddeld veertig. Naast de kerk lag een kleine begraafplaats. Ten oosten van de kerk woonde de missionaris in een bescheiden ingericht huis van 11x15 meter, met een aangebouwde keuken en bijkeuken met een schoorsteen, fornuis, potten, pannen en serviesgoed, en een veranda. Ook aangebouwd onder een schuin dak was een Indiaans gastenverblijf met enkele compartimenten met ieder een eigen stookplaats. Om in de eigen behoeften te voorzien had de missiepost vijf stuks hoornvee en een geit, en twee percelen met fruitbomen. Voor transport beschikte men over een kleine kano met peddels en zeilboot met zeilen.

In het naburige dorp Newtchatlat diende het enige missiegebouw tegelijkertijd als kerk, huisvesting, keuken en school voor 30 kinderen. De dorpen Hegatiset en Djeklesit beschikten over een nog kleiner gebouw als gebedsruimte en overnachtingsplek voor de priester.⁶⁰

Het isolement viel veel missionarissen zwaar. Uit Limburg hoorden zij soms een half jaar of langer helemaal niets. Familie en vrienden waren het niet gewend om te schrijven, de post was lang onderweg, ging soms verloren, en zelfs vanuit Victoria werd die slechts enkele malen per jaar door tussenkomst van het bisdom bezorgd. Het gevoel van isolement van de Limburgse missionarissen werd versterkt doordat zij slechts zo nu en dan Euro-Amerikanen zagen. De dorpen waar zij woonden en werkten kregen slechts eens in de twee maanden bezoek van een schip uit Victoria waarvan de bemanning handel dreef met de Indianen. Enkele handelsposten werden aan de kust gevestigd in de

⁶⁰ Lemmens 1886; idem in: Moser 1926: 151-153.

buurt van Nootka dorpen maar waren meestal alleen enkele maanden open als er aanbod was van visolie en pelzen, meestal tijdens de overgang van de zomer naar de herfst. De westerse handelswaar was voor de missieposten vaak te duur om van dat aanbod veel gebruik te maken.⁶¹

Een of tweemaal per jaar bezochten de missionarissen Victoria, zowel om bij te komen van het zware werk en sociaal isolement, als om zaken van materiële en spirituele aard te regelen met de bisschop, en beleidskwesties te bespreken wat betreft missiestrategie en relaties met vertegenwoordigers van de overheid. Die reizen waren niet zonder risico en toen Brabant en Nicolaye in de zomer van 1883 op weg naar Victoria waren leden zij tijdens een storm schipbreuk. Gelukkig spoelden zij aan op Flores Island en slaagden zij erin om na een tocht van tien dagen door de wildernis de hoofdstad te bereiken, blij dat zij het avontuur hadden overleefd en weer van de gemakken en afleidingen van de beschaving konden genieten. Nicolaye was een van de weinige priesters die niet kon zwemmen en moest een keer door de Indiaan die bij hem was, gered worden toen zijn kano omsloeg.⁶²

CHRISTIANISERING: COMMUNICATIE, VERKONDIGING, RITUELEN EN BEKERINGEN

Het gebruik van het Chinook Jargon door de missionarissen leidde geregeld tot misverstanden, vooral wanneer missionarissen religieuze ideeën wilden overbrengen. Nicolaye geeft daarvan een mooi voorbeeld: nadat pater Brabant had aangekondigd dat op zondagen 'wijwater' aan de kerkdeur beschikbaar was verscheen een oude man met zijn kleren op de arm om zich te

wassen met water en zeep alvorens rein de kerk te kunnen betreden. Hij was verbolgen over het ontbreken van zeep en een handdoek! De bisschoppen Modeste Demers (Vancouver Island/Victoria) en Norbert Blanchet (Oregon) hadden binnen de katholieke kerk de grondslag gelegd voor de studie van en het onderwijs in het Chinook Jargon. Alle missionarissen in beide bisdommen maakten zich de regionale handelstaal eigen en zowel Nicolaye als Lemmens spraken die redelijk tot goed. Maar niemand beheerste de Nootka stamtaal, alleen Lemmens en Brabant spraken die rudimentair. Lemmens slaagde er alleen in om zijn kennis te gebruiken voor geschreven preken. Brabant voltooide zijn geplande taalboek niet. Eussen werkte aan een elementaire catechismus in de Nootkataal. Nicolaye schreef dat het Chinook, half Indiaans, half Frans, half Engels, gemakkelijk is om te leren, maar dat het Nootka 'een monsterlijke schat is om het te spreken.' Met gevoel voor humor merkte hij op dat daarom een missionaris een olifant wel eens een muis noemde en een haring een walvis!⁶³ Naarmate de tijd voortschreed leerden Indianen geleidelijk het Engels te beheersen door contacten met handelaren, werk in loondienst en op missiescholen zodat geloofsleer effectiever gecommuniceerd kon worden.

Lemmens schreef aan zijn ouders dat de Nootkas 'onwetend en vol superstitie' zijn, en Eussen liet zijn ouders weten dat de Indianen even heidens waren als de paarden en ezels in Spaubeek, daarmee uiting gevend aan het toenmalige mensbeeld van niet-westerse volken met een ander geloof. Om de Inheemse bevolking van hun traditionele geloofsopvattingen af te brengen probeerden de missionarissen sommige van hun sterke overtuigingen onderuit te halen. De Nootkas van Hesquiat geloofden dat een

61 Nicolaye 1917: 45; Horsfield en Kennedy 2014: 133-141.

62 Nicolaye 1917: 64, 69-70.

63 Boshouwers 1928-1929. Lemmens z.j. en 1888; McDowell 2012: 318, 378, 396-407, 445, 468. Nicolaye 1917: 20-21, 75-78. Nicolaye aan Arnold van Wersch, Numukamis, 30-1-1879 (www.warsage.nl.); Eussen aan ouders, 20-9-1882 (SSAA); Lemmens aan ouders, 9-12-1887 (KDC).

grot op een berg de woonplaats was van machtige geesten onder leiding van Ahoetsoes die iedereen bestrafte die hen benaderde door een leger vraatzuchtige ratten op hen af te sturen. Brabant en Nicolaye besloten om hen van dit heidense bijgeloof af te brengen en ondanks de tegenwerkingen van de inwoners beklommen beiden op Allerzielen 1876 de berg en brachten een koude nacht door in de grot op een hoogte van 1000 meter. Zij keerden behouden terug in Hesquiat en in de preek de volgende zondag stelden zij bewezen te hebben dat de westerse God veel machtiger was dan het heidens bijgeloof van de dorpingen. Dat leidde tot interne discussies tussen orthodoxe dorpingen en vooral jongere Indianen die twijfels uitten over wat de oudere generatie en sjamanen hen wilden doen geloven.⁶⁴

De missionarissen vonden ook de manier waarop de Nootkas de gevangen zalmen behandelden als bijgelovig en wereldvreemd. Voor de Indianen waren de vissen voorouders die in gedaante van zalmen hen jaarlijks van voedsel voorzagen. Iedere vis werd individueel behandeld en mocht alleen gedroogd of ingelegd in olie worden bewaard, maar nooit gekookt of gebraden uit respect voor hun voorzaten. Indien dat respect niet werd betoond dan zouden de vissen in het nieuwe jaar wegblijven en leidde dat tot hongersnood. De priesters trokken zich daar niets van aan, zonder dat zij blijkbaar door de geesten van de voorouders daarvoor werden gestraft. Jongeren zagen ook dat grootschaliger visvangst en verkoop aan westerse handelaren geld opleverde waarmee gewilde westerse koopwaar kon worden aangeschaft. Een jonge visser leverde zelfs een hele partij zalmen in een mand aan de missiepost. Zo werd mede door tussenkomst van de missionarissen een stap gezet om oude overtuigin-

gen en tradities los te laten en zich aan te passen aan de nieuwe tijd met nieuwe gewoonten en opvattingen, iets waartoe jongeren eerder bereid waren dan ouderen.⁶⁵

Nicolaye greep ook in toen een tweeling was geboren. De Nootkas geloofden dat een tweeling zou leiden tot het uitblijven van de jaarlijkse vissentrek en hongersnood. In dit specifieke geval was een van de baby's al overleden en de moeder was samen met het andere kind verbannen naar het bos. De priester zocht de moeder op en bouwde een hut als tijdelijk onderkomen. Vervolgens haalde hij de echtgenoot en vader over om moeder en kind terug te laten keren, tot consternatie van de dorpingen. Nicolaye liet de vader in het gemeenschapshuis een schot timmeren zodat moeder en baby van de andere bewoners waren afgescheiden. Het clanhoofd en de sjamaan spraken over het naderend onheil dat dit zou brengen, maar de missionaris zei dat dit bijgeloof was en dat de tijd dat zou bewijzen. Toen in het nieuwe seizoen de vis als vanouds in grote scholen voor de kust verscheen hield Nicolaye de dorpingen voor dat hun traditioneel taboe op bijgeloof was gestoeld. De Indiaanse leiders gaven toe dat de witte priester mogelijk toch wijs was en serieus genomen moest worden.⁶⁶ Terwijl sommige Nootkas dat mogelijk echt meenden, kozen sceptici ervoor om de missionaris niet tegen te spreken.

Zuigelingen en kleine kinderen werden zoals gebruikelijk binnen de katholieke kerk onvoorwaardelijk gedoopt. Volwassenen Nootkas moesten eerst aantonen dat zij de basisbeginnels van het geloof beheersten en ernaar leefden voordat zij tot de doop werden toegelaten. Zij die interesse toonden in de nieuwe religie moesten godsdienstlessen volgen, hetgeen door taal- en cultuurverschillen veel inzet, concentratie

64 Eussen aan ouders, Numukamis, 20-9-1882 (SSAA); Lemmens aan ouders, 12-7-1886; Nicolaye 1917:23-26; McDowell: 173-181.

65 Nicolaye 1917: 22; McDowell: 180-181, 184.

66 Nicolaye 1917: 38-41.

en doorzettingsvermogen vereiste van zowel de aspirant-katholieken als de priester-missionaris. Totdat aan de voorwaarden voor de doop was voldaan stonden zij op wat Nicolaye 'de wachtlijst' noemde. Maar ook na de doop was regelmatig sprake van verval in oude gewoonten en tradities. Nicolaye was ambivalent over het resultaat van zijn missiewerk en schreef: 'Toch kan ik uit ervaring spreken dat civiliseren en bekeren van een volk erg moeilijk is. Vaak verzorg je een plant zo goed als je kunt; je denkt dat je de bloeiknoppen al ziet, maar dan komt regen, wind of vorst en de bloem rot in de kiem' en 'Het is een moeilijke klus vol met voortdurend teleurstellingen.' Hij hoopte echter dat de jongere generatie ontvankelijker was voor het nieuwe geloof en de nieuwe tijden.⁶⁷

Ondanks het feit dat het Clayoquot opperhoofd Shiejoesh nadrukkelijk om de komst van een missionaris had gevraagd bleven hij en zijn volgelingen volgens Heijnen nauwelijks in het Christendom geïnteresseerd. De Zondagsplicht werd nauwelijks serieus genomen en in de kerk werd door de aanwezigen veel gepraat zodra de priester met de ruk naar hen toe stond. Wel zongen zij graag de psalmen mee. Maar de missionarissen probeerden in te spelen op de belangstelling van de Nootkas voor rituelen. De missen en katholieke hoogtijdagen werden interessant gemaakt door samenzang, kaarslicht en wierookoffers, zegeningen en processies. De Nootkas zongen graag en Nicolaye leerde een aantal mannen en vrouwen kerkliederen die zij tijdens de missen en vieringen zongen. Binnen drie maanden hadden zij de Gregoriaanse mis van Dumont geleerd en de priester was zeer tevreden over zijn koor.⁶⁸

De Limburgse missionarissen hadden slechts weinig middelen voor katholieke geloofs-

structie. Vanwege de taalproblematiek maakten allen ook gebruik van een visueel middel: de Katholieke Ladder. Dit was een op basis van de catechismus verticaal gearrangeerde afbeeldingen van de tien geboden en fasen die een gelovige naar de hemel zouden leiden. Bisschop Norbert Blanchet had een eigen versie ontwikkeld en die in 1839 in de Pacific Northwest geïntroduceerd. Deze was daar in gebruik tot in de jaren 80 toen gestandaardiseerd gedrukt materiaal meer beschikbaar kwam.⁶⁹

Nicolaye schreef dat hij de eerste volwassene pas na drie jaar kon dopen en het nog een jaar duurde voordat de tweede doop plaatsvond. Daarna nam hun aantal langzaam toe en versnelde naarmate de tijd voortschreed. Deze eerste bekeerlingen waren ook degenen die als eersten een houten huis naar westers model lieten bouwen en hun leefwijze aanpasten aan die van de Euro-Amerikaanse nieuwkomers. Toen Brabant Nicolaye in Barclay Sound bezocht was hij onder de indruk van de invloed van zijn collega op de Indianen van de streek en raakte in een depressie vanwege het uitblijven van succes in zijn eigen missie in Hesquiat.⁷⁰ In 1881 bracht de provinciale Indian Superintendent W.I. Powell een bezoek aan Kyoquot. In zijn verslag noteerde hij een inwonertal van 691 waarvan twee hoofden, een jonge man en een vrouwelijke clanleidster, het werk van de missionaris in de kerk en de school steunden. Tijdens de Zondagsmis stelde hij vast dat de meeste dorpeelingen aanwezig waren, wat hij als indicatie zag van de positieve resultaten van het gezamenlijk beschavingsoffensief van kerken en overheid.⁷¹ Waar missionarissen vaak het resultaat van hun werk beoordeelden op basis van het aantal volwassen bekeerlingen, hadden overheidsfunctionarissen meer oog voor de bredere maatschap-

67 Nicolaye aan Arnold van Wersch, Kyuquot, 16-1-1878, en Numukamis, 30-1-1879 (www.warsage.nl).

68 Heijnen 1889; Nicolaye 1917: 53.

69 Lemmens aan ouders, 27-12-1876, 9-4-1878 en 30-9-1883 (KDC). Eussen's Vlaamse collega Gustave Brabant, publiceerde later een gebedenboek en catechismus in het Nootka dialect van Hesquiat (Brabant 1911); Mark Thiel 2009.

70 Nicolaye 1917: 78-79; McDowell 223, 250-1.

71 IAAR 1881: 247.

pelijke gevolgen van de missie, vooral de aanpassing aan de westerse cultuur.

Begin 1884 schreef Lemmens in zijn agenda dat uit het Kwakiutldorp Koskimo werd bericht dat het opperhoofd van een ernstige ziekte was genezen nadat de religieuze afbeelding die hij hem had gegeven boven zijn hoofd was geplaatst.⁷² Dergelijke gebeurtenissen hadden impact op de Inheemse bevolking en droegen bij aan hun geloof in de oppermachtigheid van de nieuwkomers. Een diocesaan verslag uit 1885 bevat informatie over bekeringen in Kyoquot en omliggende Inheemse dorpen. De missionaris had de zorg voor 1000 Indianen: 120 in Newtchatlats, 120 in Hegattisets, 640 in Kyoquot, en 120 in Djeklesits. Tot dan toe was sprake van 150 bekeringen van volwassenen in Kyoquot, en tussen 40 en 50 in de drie andere dorpen. Sinds 1880 waren bijna 300 kinderen gedoopt. Twee volwassenen waren bekeerd, gedoopt en getrouwd, en tien volwassenen waren op hun sterfbed gedoopt.⁷³

Hoewel Nicolaye maar weinig resultaat van het bekeringswerk zag putte hij hoop uit het feit dat oude traditionele Indianen op hun sterfbed de priester lieten komen om te biechten en gedoopt te worden, om toch toegelaten te worden tot de katholieke hemel. Op zijn missiewerk terugblikkend, concludeerde Nicolaye dat priesters geduld en doorzettingsvermogen moesten hebben om in het bekeringswerk onder de Inheemse bevolkingsgroepen succesvol te zijn. Het had drie jaar geduurd voordat de eerste volwassen Nootka zich bereid toonde om gedoopt te worden, en pas een jaar later volgde een tweede. Deze vroege bekeerlingen hadden het moeilijk en werden belachelijk gemaakt of zelfs uitgesloten door familie en dorpsgenoten. Om die situatie draaglijk te maken verlieten bekeerlingen vaak de gemeenschapshuizen

om met hun gezin een eigen woning te bouwen en te betrekken. In sociaal opzicht kwamen zij meer in de luwte en benadrukten hun zelfstandigheid door de zelfstandige woning, het dragen van westerse kleding en het aanpassen aan een westerse leefstijl. Loonarbeid stelde hen in staat om zich los te maken van de traditionele collectieve exploitatie van mariene voedselbronnen. Geleidelijk werd de groepssolidariteit van de clans en grootfamilies ondergraven en zagen clanleiders hun invloed tanen.⁷⁴

SPIRITUELE CONCURRENTIE: SJAMANEN EN PROTESTANTEN

Nicolaye zag dat de sjamanen, de traditionele genezers en helderzienden, werden gerespecteerd en een soort middenklasse vormden tussen het gewone volk en de gezinnen van de clanleiders. De sjamanen waren de religieuze specialisten en hun woord was onaantastbaar. Zij waren de belangrijkste tegenstanders van de missionarissen omdat zij hun positie en inkomen konden verliezen indien Indianen zich tot het Christendom bekeerden en geen gebruik meer zouden maken van hun diensten. Soms stond een *skookoom* op tijdens de kerkdienst en daagde de priester uit, die moeite had om effectief weerwoord te leveren omdat hij de taal niet goed beheerste. Voor het neutraliseren van deze religieuze traditionele leiders moest een speciale aanpak worden ontwikkeld.⁷⁵

De belangrijkste sjamanen in de dorpen rond Barclay Sound waren Eskowit en Egakom. Zij dreigden zelfs om Brabant en Nicolaye te doden indien zij aanwezig waren op het sterfbed van dorpsgenoten. De traditionele geneeswijzen van sjamanen werden door de priesters als heidens beschouwd omdat die vaak gepaard gingen met bezweringsformules, amuletten en gemaskerde dansen. Ook was spra-

72 Lemmens en Nicolaye 1883-1886: 31-1-1884.

73 Lemmens 1886; idem in Moser 1926: 151-153.

74 Nicolaye 1917: 69,78; Lutz 2008: 90-93.

75 Nicolaye 1917: 22-23.

ke van daadwerkelijk fysieke schade als gevolg van behandelingen. Daartegen werd opgetreden met een volgens westers model georganiseerde Inheemse politiemacht en rechtbank. Het was mede op instigatie van Lemmens en bestuursambtenaar Guillod dat in maart 1884 clanleiders, Inheemse politiemannen, rechters en juryleden bijeen kwamen en overeenstemming bereikten over de aanpak van traditionele genezers die over de schreef gingen. Voortaan zouden geldboetes en vrijheidsstraffen worden opgelegd, afhankelijk van de ernst. Toen Lemmens diezelfde maand oordeelde dat de dood van een vrouw was veroorzaakt door toepassing van traditionele rituelen zorgde hij voor arrestatie en dat leidde uiteindelijk tot detentie van een genezer. Enkele sjamanen lieten zich echter niet afschrikken. In juli 1884 stierf Eduard Nasmakshil na een korte ziekte die begon met hoofdpijn. De Inheemse genezer 'Dr. Hamishinal' zoog bloed uit het oor van de jongen die krankzinnig werd en overleed, vijftien jaar oud. In augustus 1884 stierf Bernard Hastarsemik op zestienjarig leeftijd. Hij leed aan hoofdpijn waarna 'Dr. Hamishinal' drie gaten in zijn hoofd beet en kokende olie in de wonden goot. De jongen werd krankzinnig, zong een psalm, nauwelijks in bewuste staat, en uitte enkele Engelse woorden die hij op school had geleerd. Dat leidde tot de beschuldiging dat de priester zijn dood had veroorzaakt door de jongen een overdosis aan vreemde kennis bij te brengen.⁷⁶ Het is niet bekend hoe in deze zaak verder werd gehandeld. Tijdens zijn werk in Clayoquot en omgeving constateerde Willem Heijnen dat de Indianen steeds minder geloof gingen hechten aan de traditionele medicijnen en behandelwijzen van sjamanen die hij kwakzalvers noemde, en dat de Nootkas zich geleidelijk lieten inspireren door 'het medicijn dat

Christus de mensheid had geopenbaard.'⁷⁷

Katholieken en protestanten stonden traditioneel al op gespannen voet met elkaar omdat beiden zich hielden voor degenen die het enige en ware geloof bezaten. Hun onderlinge theologische en rituele verschillen waren belangrijker dan hun gezamenlijk Christelijk geloof. Het is daarom niet verwonderlijk dat dit ook tot rivaliteit tussen beide stromingen in het bekeringswerk onder de Inheemse bevolking leidde en beide partijen weinig goeds over elkaar vertelden en schreven. Nicolaye fulmineerde tegen de protestantse zendelingen die zonder een eigen post te vestigen in gemeenschappen waar al katholieke priesters werkten, probeerden bekeeringen te maken door periodieke bezoeken. Dat leidde tot ongewenste confrontatie en competitie. Maar Nicolaye was wel zo verdraagzaam om als argument daartegen erop te wijzen dat het bekeringsveld groot genoeg was om ook protestanten ruimte te bieden. Hij merkte ook op dat katholiek gedoopte Indianen die protestants werden uiteindelijk toch weer naar de moederkerk terugkeerden omdat zij de geruststelling van vergeving van hun zonden door de biecht misten.⁷⁸

MAATSCHAPPELIJK MISSIEWERK

De Limburgse missionarissen werden regelmatig in beslag genomen door gezondheidszorg. Niet alleen gaven zij aan gezinnen en groepen adviezen over het voorkomen van besmettelijke ziektes, ook behandelden zij gewonden, trokken rotte tanden en verpleegden ernstig zieken die niet op familie konden terugvallen. Van de overheid kregen de priesters soms medicijnen voor hun medisch werk.⁷⁹

De Indianen van de Noordwest kust, ook de Nootkas, werden hard getroffen door besmettelijke ziektes die de Euro-Amerikanen had-

76 McDowell 2012: 206; Lemmens en Nicolaye 1883-1886: passim.

77 Heijnen 1889.

78 Nicolaye 1917: 79; Manly 2002.

79 Lemmens aan ouders, 12-7-1886 (KDC).

den meegebracht en waartegen geen immuniteit bestond. Epidemieën grepen snel om zich heen na bezoeken aan Inheemse dorpen door westerse handelsschepen of door Indianen die nederzettingen van kolonisten hadden bezocht en naar huis terugkeerden. Victoria, het bestuurs- en handelscentrum van Vancouver Island, was met haar gemêleerde bevolking een bron van infecties. Nicolaye waarschuwde zijn parochianen in Kyoquot dat zij ook besmettelijke ziektes konden oplopen tijdens seizoensarbeid. Velen werkten tijdelijk in de visconservefabrieken op het vasteland langs de Fraser River, of in de noordwestelijke Amerikaanse staten om daar tegen het einde van de zomer en de vroege herfst oogsten binnen te halen, vaak in gezinsverband. De seizoenarbeiders kwamen uit alle windrichtingen, de oogstploegen bestonden uit een grote diversiteit aan etnische groepen, maar vooral uit mensen die aan de onderkant van de samenleving verkeerden en wier voedingspatroon, huisvesting en levensstijl al gezondheidsrisico's met zich meebrachten. Maar de Nootkas beschouwden zichzelf als sterker dan het kwaad dat besmettelijke ziektes veroorzaakte. De gevolgen bleven na hun terugkeer dan ook niet uit toen periodiek epidemieën van pokken en mazelen uitbraken en veel levens eisten.⁸⁰

In het najaar van 1883 vond onder de Nootkas van Kyoquot een uitbraak van kinkhoest en mazelen plaats en vooral kinderen werden getroffen. De dorpelingen probeerden de koortsaanvallen te temperen door in zee te baden, maar dat verergerde de klachten vaak. Nicolaye had de handen vol aan de zorg voor de zieken en stervenden. In een tijdsbestek van drie maanden stierven 80 dorpelingen. De overlevenden reageerden door woeste dansen en wilde zangpartijen die ertoe dienden de oorzaak van het kwaad op te sporen. Nicolaye

vreesde voor zijn leven toen het gerucht ging dat de priester de handelaar had aangespoord om besmet voedsel, kleding en gereedschap aan de Indianen te verkopen. In kleine Inheemse kring werd al gedelibereerd hoe de missionaris kon worden vermoord zonder de bestuursautoriteit te alarmeren om represailles te voorkomen. Enkele jonge vertrouwelingen van Nicolaye hielden hem op de hoogte. De crisis bereikte een hoogtepunt toen 300 Indianen op de pastorie kwamen aanstormen, de deur forceerden en de priester naar buiten sleurden. Op dat moment kwam het clanhoofd Hakla tussenbeide en wist erger te voorkomen door erop te wijzen dat meerdere dorpelingen van seizoensarbeid in Washington State waren teruggekeerd en mogelijk de veroorzakers waren, en dat Nicolaye en Indian Agent Powell eerder al hadden gewaarschuwd voor dit risico. Een van de kano's met seizoenarbeiders was zelfs teruggekeerd met enkele zieke Indianen aan boord, waardoor het waarschijnlijk was dat daar de oorzaak van de infecties lag. Door deze interventie bedaarden de gemoederen en droop de menigte af. Nicolaye schreef dat het pijpje dat hij daarna rookte zijn lekkerste ooit was! In 1887 vond nogmaals een epidemie in Kyoquot plaats terwijl in andere Nootka dorpen weinig zieken en doden waren.⁸¹ Dat zo veel Inheemsens stierven aan door Euro-Amerikanen geïntroduceerde besmettelijke ziektes was voor veel Indianen het bewijs dat de christelijke God toch niet zo machtig was als de missionarissen beweerden. Het aantal Nootkas nam van 1835 tot 1881 af van 7.500 tot plm. 3600. Volkstellingsgegevens tonen dat tot 1911 hun aantal verder daalde tot plm. 2000, en in 1939 werden slechts 1605 Nootkas geteld.⁸²

De missionarissen waren regelmatig betrokken bij relatieproblemen binnen en tussen ge-

80 Nicolaye 1917: 45-46, 61; Lutz 2008: 85-87, 96.

81 Nicolaye 1917: 61-63; IAAR 1883: 111-112; 1887: 222.

82 Suttles 1990: 408; McDowell 2012: 430.

zinnen. Zij bemiddelden bijvoorbeeld na het weglopen van kinderen en echtgenotes en bij geschillen tussen burens. Zij beijverden zich om huwelijksrelaties te herstellen, overspel tegen te gaan of te beëindigen, en de verzorging van kinderen te garanderen. Soms dreigden zij met het inschakelen van de politie in gevallen dat Indianen zich niet aan de wetgeving op het gebied van zorgplicht voor kinderen en huwelijkse verplichtingen hielden. Toen Lemmens een keer ingreep en zorgde voor de terugkeer van een weggelopen echtgenote werd hij s'nachts wakker door een groep beschilderde en gemaskeerde mannelijke dansers die vier jonge mannen met een mes bewerkten om hen voor wangedrag te straffen. De priester kreeg naderhand te horen dat men met hem hetzelfde van plan was vanwege zijn ingrijpen in de huwelijksruzie maar dat daarvan werd afgezien vanwege mogelijke represailles door de gouverneur die soldaten uit Fort Victoria zou sturen voor een strafexpeditie.⁸³

De huisvesting van meerdere families, grote aantallen mensen, in de traditionele huizen van de Nootkas was de missionarissen een doorn in het oog. Overbevolking en het ontbreken van privacy leidde tot slechte hygiëne, uitbraak van ziektes, ruzies, en zichtbaarheid van 'schaamteloos' gedrag voor kinderen. Daarom probeerden de Limburgse priesters bekeerlingen ertoe te bewegen om een eengezinswoning te bouwen. Bijkomend voordeel daarvan was dat deze zich zo deels konden onttrekken aan de sociale controle door hun familie die aan hun traditionele geloofsovertuiging trouw bleven. Maar omdat de nieuwe woningen vaak achter de gezamenlijke clanhuizen op clanland gebouwd werden was de rol van missionarissen in het verbreken van clanrelaties veel minder groot dan vaak wordt gesuggereerd.⁸⁴

HANDEL, OPENBAAR BESTUUR EN LANDRECHTEN

De ontdekking en verkenning van de Noordwest kust door Euro-Amerikanen leidde al vroeg tot handelsbetrekkingen met de Inheemse volken. Nicolaye had oog daarvoor en beschreef die fragmentarisch. Een levendige handel in de pelzen van robben en zeeotters vond plaats en werd steeds grootschaliger tot op het punt dat dierenpopulaties ernstig gedecimeerd raakten. Omstreeks 1880 werd 250 gulden voor een ottervel en 20-30 gulden voor een robbenvel betaald. Amerikaanse en Britse zeilschepen namen Indiaanse kano's met bemanningen aan boord om die uit te zetten in de streken waar de dieren zich in groten getale ophielden. De door de Inheemse jagers buitgemaakte dieren werden door hen van hun pels ontdaan, die aan de scheepskapiteins werd verkocht. De prijs werd vooraf bepaald en dat leidde er soms toe dat Nootka jagers pas na meerdere rondes van onderhandelingen en verstriken van tijd een bedrag kregen aangeboden dat zij accepteerden en zich lieten inhuren. Indiaanse vrouwen maakten handwerk dat zij als souvenirs aan westerse bezoekers, naburige Inheemsen en in Victoria verkochten. Met hun verdiensten kochten de Nootkas gewilde westerse handelswaar. Populaire voedingsmiddelen waren koffie, suiker, stroop, koeken, rum en whisky.⁸⁵ De pels-handel, seizoensarbeid en souvenirproductie leidde tot een snelle integratie van autochtone gemeenschappen in de monetaire wereld-economie.

Het bisdom onderhield relaties met de Commissioner of Indian Affairs voor British Columbia, Israel Wood Powell, en indien nodig direct met het Department of Indian Affairs in Ottawa. De lokale priesters zoals de Limburgse missionarissen hadden vooral te maken met Indian

83 Theodore 1939: 225-226.

84 Lemmens aan ouders, 3-12-1886 (KDC); Ogden 2009: 13-14.

85 Lemmens en Nicolaye 1883-1886: Jan. – April 1885; Nicolaye 1917: 57; Lutz 2008: 98-201.

Agent Harry Guillod van hun regio, de West Coast Agency, die in Alberni en Ucluelet kantoor hield. De Engelsman was in 1862 als goudzoeker naar Vancouver Island gekomen, werkte als catechist voor de Anglicaanse kerk onder verschillende Inheemse Kust Salish groepen, en schreef een manuscript over het Chinook jargon.⁸⁶ Guillod bezocht de Nootka dorpen jaarlijks voor de telling van de Inheemse bevolking en verbleef daarvoor ongeveer vijf dagen in Kyuquot, de post van Nicolaye. Ook stond een jaarlijks officieel bezoek aan en gesprek met de missionaris op zijn programma. Dan werd informatie uitgewisseld over de deelname van de kinderen aan het onderwijs en lokale ontwikkelingen wat betreft de resultaten van het missie- en beschavingswerk, en specifieke lokale problemen die relevant waren voor de overheid, zoals relaties met niet-Inheemsen, en openbare orde aspecten. Ook in geval van potlatches kwam de overheidsbeambte om zich op de hoogte te stellen van het reilen en zeilen tijdens dit soort gelegenheden, vooral vanaf 1885 toen deze evenementen bij wet werden verboden. De missionarissen brachten incidenteel beleefdheidsbezoeken aan zijn bestuurskantoor in Ucluelet.

Tijdens al deze ontmoetingen werd informatie en nieuws uitgewisseld en Guillod rapporteerde jaarlijks zijn bevindingen aan het ministerie in Ottawa.⁸⁷ De regeringsbeambte toonde zich onder de indruk van de inzet en het werk van de Limburgse missionarissen en in zijn officieel rapport over 1887 schreef hij: 'Deze heren offeren zich geheel en al op ten behoeve van de morele ontwikkeling van de Indianen. Zij gaan op pad in kano's, ongeacht het weer, reagerend op ieder verzoek om hulp en bijstand, en enkelen van hen zijn ternauwernood aan de verdrinking dood ontsnapt.'⁸⁸

Nootka jagers aan boord van westers schip in Barclay Sound, 1874 (Royal BC Museum, nr. 04220).

Inheemse landrechten werden in British Columbia meestal niet erkend en de overheid bepaalde waar minuscule reservaten kwamen. Dat waren veelal locaties waar de Indiaanse dorpen lagen. De redenering was dat een vissersvolk nauwelijks land nodig heeft, maar de achterliggende gedachte was dat land vooral nodig was om Euro-Amerikaanse kolonisten tegemoet te komen die landbouw en veeteelt wilden bedrijven en ondernemers die de natuurlijke hulpbronnen zoals de mariene fauna, de uitgestrekte wouden en bodemschatten wilden exploiteren. In 1888 rapporteerde Indian Agent Guillod dat Nicolaye op Mission Island naast de kerk en

86 McKelvie 1947. Powell bevorderde de bouw van schooltjes in Inheemse dorpen en als arts probeerde hij de gezondheidssituatie van de Inheemse bevolking te verbeteren.

87 Lemmens en Nicolaye 1883-1886: 15-8-1884; 1-6-1885; 10-6-1885.

88 IAAR 1887: 222.

school percelen had toegewezen aan jonge gezinnen die hun kinderen een katholieke opvoeding wilden geven en naar school stuurden. Hij vond dat een veelbelovende beschavingsstrategie maar door het gevolgde landbeleid waren de grenzen van die integratiestrategie letterlijk snel bereikt.⁸⁹

ONDERWIJS

Nicolaye vond onderwijs van groot belang en schreef: 'De school is een noodzakelijk iets onder de heidenen, want anders zouden ouders en booswichten, van welken aard ook, zes dagen in de week hebben om het werk van den Zondag te verijdelen.' Schoolgang gedurende zes weekdagen gaf missionarissen de mogelijkheid om de kinderen een aanzienlijk deel van de tijd aan ouderlijke controle te onttrekken om hen westerse kennis en een christelijk wereldbeeld en normbesef bij te brengen. Dat alles in de hoop dat de jonge generatie geleidelijkheidense opvattingen en nogal elementaire levenswijzen en ongewenste tradities de rug zou toekeren. Zo kon de grondslag gelegd worden voor Inheemse katholieke gemeenschappen die in de westerse wereld een eigen plaats hadden. Nicolaye bouwde schooltjes in Kyoquot, Newchalat en Ehattislat. Van de regering kregen de missionarissen jaarlijks een bedrag voor het geven van onderwijs in reguliere vakken om basiskennis voor het functioneren in de westerse Brits-Canadese samenleving op te doen. Nicolaye ontving 469 Canadese dollars in 1885, 212 dollars in 1886 en 517 in 1887.⁹⁰

In Kyoquot en Newchalats gaf Nicolaye les aan gemengde groepen van plm. 30 jongens en meisjes. Iedere dag kwamen de kinderen te voet of met de kano naar school. Het curriculum bestond uit taal, rekenen, muziek (zang), aardrijkskunde, tekenen en godsdienstles. Dit

waren niet alleen noodzakelijke vakken voor het beschavings- en bekeringsstreven, maar tevens vakken waarin de kinderen interesse toonden. Kunstonderwijs in de vorm van zang- en tekenles werd ook als ontspanning tussen de meer kennisgerichte vakken benut en sloot aan bij de traditionele dagelijkse leefwereld van de Nootkas met hun houtsnijkunst, wandschilderingen, maskers en door muziek begeleide dansrituelen. Aanvankelijk zaten kinderen van alle leeftijden in een klas bijeen omdat allen dezelfde beginkennis moesten opdoen wat betreft Engels spreken, lezen en schrijven, en rekenen. Maar na verloop van tijd moesten kinderen gegroepeerd worden op basis van hun vorderingen en niveau. Tijdens de lessen waren oudere jongens en meisjes vaak van elkaar gescheiden. Nicolaye vond de kinderen leergierig en intelligent, zeker op het gebied van lezen, schrijven en rekenen. Ook zag hij artistiek talent onder de leerlingen.⁹¹

Drie maanden na het begin van de lessen in Kyoquot bleven de kinderen plotseling weg van school. De dorpelingen vertelden de missionaris dat de leerlingen staakten omdat zij nog geen betaling voor hun aanwezigheid op school hadden ontvangen. Nicolaye was verrast maar reageerde laconiek en zei dat hij het ook zonder lesgeven druk genoeg had met zijn baan als priester. In zijn preek tijdens de Zondagsmis sprak de priester de parochianen toe en maakte hen duidelijk dat niet de leerlingen maar de leraar loon verdiende, dat de kinderen al veel belangrijke kennis op school hadden opgedaan die hun ouders nog niet hadden, en dat de jeugd prijskaartjes kon lezen terwijl hun ouders dat niet konden en gemakkelijk door westerse handelaren opgelicht konden worden. Zijn betoog bleek overtuigend want de volgende maandagmorgen waren alle kinderen weer present.⁹²

89 Horsfield en Kennedy 2014: 241-244; IAAR 1888: 205.

90 Nicolaye 1917: 53; IAAR 1887: 559; 1890:396.

91 Nicolaye aan Arnold van Wersch, Kyoquot, 16-1-1878, en Numukamis, 30-1-1879 (NDUA en www.warsage.nl); IAAR 1883: 250; Nicolaye 1917: 53-55.

92 Nicolaye 1917: 54-55; IAAR 1884: 58.

Over zijn onderwijsactiviteiten in Clayoquot schreef Lemmens: 'De kinderen en enige volwassenen komen dagelijks naar onze woning om te leren lezen en schrijven. Zij schrijven op de lei, en als zij het moe zijn, begin ik hen de Christelijke leer te verklaren, en als dat een tijdje geduurd heeft leer ik hen den zang voor de hoogmis, met begeleiding der viool.' Zijn opvolger Willem Heijnen gaf in zijn woning in Clayoquot aan 20 jongens en 7 meisjes les. Het leslokaal diende tevens als spreekkamer en voor de ontvangst van bezoekers. Terwijl Lemmens eerder in Kyuquot schoolkleding voor de kinderen maakte verschenen de kinderen bij Heijnen in westerse kleding maar waren steeds barrevoets, iets waar alle Limburgse missiona-

gen leidde. Een groep van zestig opgewonden inwoners trok naar de pastorie, brak de deur open en hield de missionaris vast totdat de jongens bevrijd waren. Toen Indian Agent Guillod dat hoorde ging hij naar Kyoquot en stelde vast dat de leiders van de rel naar Washington State waren vertrokken, naar zeggen om oogstarbeid te doen maar vermoedelijk om te ontkomen aan strafmaatregelen.⁹⁵

De jaarverslagen over het onderwijs aan Indiaanse kinderen werden opgesteld door de Indian Agent op basis van een jaarlijks persoonlijk bezoek aan de school en een gesprek met de missionaris. De verslagen geven het volgende beeld van Eussen's en zijn opvolger Verbeke's onderwijs in Barclay Sound:

jaar	ingeschreven	aanwezig	lezen/ spelling	schrijven	rekenen	grammatica	aardrijkskunde	muziek/ tekenen
1883	30	29	21	26	16	1	8	
1884								
1885	25	24	16	18	18	3	18	25
1886	28	27	20	20	28	28	20	28
1887	28							

Onderwijsdeelname in Barclay Sound⁹⁴

rissen maar moeilijk aan konden wennen. Het lezen en schrijven in het Engels leverde volgens Heijnen goede resultaten op.⁹³

Op alle dorpsschooltjes fluctueerde deelname aan de lessen erg door het jaar heen omdat veel gezinnen maandenlang weg waren voor seizoensarbeid in de visindustrie, voor het inblikken van zalm en het binnenhalen van verschillende oogsten bij boeren, zoals hop en aardappelen. Om de aanwezigheid van de thuisblijvende kinderen te garanderen nam Nicolaye drastische maatregelen. Hij sloot twee weglopers op in een kamer wat tot ophef onder de dorpelin-

Nicolaye en Lemmens boekten op onderwijsgebied bescheiden resultaten, terwijl Brabant weinig wist te bereiken wat schoolgang betreft. De schooltjes waren ook voor de missionering belangrijk, vooral de godsdienstlessen. Dat blijkt uit een dagboek aantekening van Lemmens die vermeldt dat Nicolaye op 12 november 1884 naar het dorp Nuchalat was gegaan, hij er tot Kerstmis bleef om onderwijs te geven, en op de laatste dag alle kinderen de biecht deden.⁹⁶

93 Lemmens aan ouders, 9-12-1887 (KDC); Heijnen 1889; Lemmens en Nicolaye 1883-1886: 29-2-1884.

94 IAAR 1883-1887: passim.

95 IAAR 1884:177; 1886: 163; Lemmens aan ouders, 27-7-1885 (KDC).

96 Lemmens en Nicolaye 1883-1886; McDowell 2012: 309.

OPENBARE ORDE, BESTUUR EN HET POTLATCHVERBOD

Traditioneel was er veel rivaliteit tussen Inheemse dorpen langs de Noordwest kust, niet alleen tussen verschillende volken, maar ook onderling. Macht betekende aanzien, status, prestige, een belangrijke drijfveer in de culturen van deze regio. Het Britse gezag op Vancouver Island had geleid tot afname van gewapende treffens tussen dorpen, soms door het inzetten van een kanonneerboot die een strafexpeditie uitvoerde en enkele projectielen afvuurde op een nederzetting. Maar rivaliteit en spanningen bleven sluimeren en dat leidde incidenteel tot confrontaties. Wanneer een missionaris zich in een dorp vestigde werd hij door clans en dorpen die minder macht bezaten en lager in de hiërarchie stonden vaak gezien als waarborg dat zij hierdoor wat meer beschermd waren.⁹⁷ Geleidelijk werd de rivaliteit tussen dorpen 'uitgevochten' door elkaar proberen te overtreffen bij het uitdelen van goederen en geld tijdens potlatches.

In de Britse kroonkolonie British Columbia werd vanaf 1858 een rechterlijke en politiemacht georganiseerd voor de handhaving van wetten. Voor de missionarissen die gericht waren op radicale verandering van de ideeënwereld en leefwijze van de Indianen leverde dit mogelijkheden op om zelf een rol te gaan spelen in het reguleren van het leven in de dorpen waar zij actief waren.⁹⁸ Toen Nicolaye in 1880 in de missiepost van Kyuquot aankwam ging hij ook meteen aan de slag. Hij wist de belangrijkste clanleider, Kloes (Cloo-oose), voor zich te winnen en benoemde hem tot burgemeester en rechter van de juryrechtbank. Aan een tiental Indiaanse mannen werden politietaken toebedeeld. Ook werd met hele boomstammen een cellenblok gebouwd voor zes personen.

*Clanhoofd Maquinna in politie-uniform, ca. 1880
(University of Washington Special Collections, nr. NA794/
GIC564:Ab-40).*

Daarmee was deels een nieuw openbaar bestuur naar westers model geïntroduceerd dat in de uitvoering door Inheemsen werd gedaan. Zoals Nicolaye schrijft: 'omdat wij zo ver verwijderd zijn van blanken en vervolgens op eigen gezag moeten doen.'⁹⁹

Nicolaye stelde in samenspraak met de hoofman en de jury van dorpsgenoten de regels op die actief gehandhaafd zouden worden en de daarbij behorende sancties. Op bigamie, overspel, verkrachting, dronkenschap en handel in alcohol stond celstraf. Lichtere vormen van wangedrag leverden reprimandes op, soms boetes, zoals bij ruzies, kleine diefstallen, verstoring van missen en vieringen, en agitatie tegen de overheid. Celstraffen voor zwaardere vergrijpen konden (deels) worden afgekocht. De boetes en afkoop werden voldaan in dekens en dollars waarmee de Indiaanse politiemensen, jury

97 Nicolaye 1917: 22.

98 Loo 1994.

99 Nicolaye aan Arnold van Wersch, Victoria, 17-10-1878; Numukamis, 30-1-1879 (www.warsage.nl).

en rechter (burgemeester) werden betaald en de rest ten goede kwam aan de missie. Het grote voordeel van het nieuwe rechtssysteem voor de priester was dat overtreders nu niet meer de missionaris maar de jury van dorpsgenoten de schuld gaven van hun pech. De priester kon zich nu in de luwte wijden aan zijn eigen werk. De effectiviteit van die aanpak varieerde per dorp en kon erg afhankelijk zijn van lokale factoren, vooral de persoon van de 'burgemeester'.¹⁰⁰ Deze leider en rechter, de leden van de jury en de Inheemse agenten waren geenszins willoze vazallen van de missionaris maar hadden veelal eigen overwegingen om hun nieuwe rol te aanvaarden. Dat kon status- en prestigegewin zijn, een belangrijke drijfveer in Noordwestkust gemeenschappen, maar ook economische voordelen door nieuwe kennis en relaties, of de overtuiging dat de nieuwkomers met hun superieure technologie en hun nieuwe godsdienst bepalend zouden zijn voor de toekomst.

Er zijn enkele gevallen bekend waarbij de Limburgse missionarissen ertoe overgingen om dorpingen gevangen te zetten vanwege overtreding van de regels voor openbare orde en veiligheid. Dat gebeurde bijvoorbeeld in geval van fysiek geweld tussen echtgenoten en tegen kinderen, en fysiek letsel of overlijden als gevolg van behandelingen door Inheemse genezers. Ook was in enkele gevallen sprake van korte opsluiting als reactie op verstoring van de openbare orde door vechtpartijen, maar ook trad Lemmens een keer zo op tegen iemand die tijdens de zondagsmis een luidruchtig feest organiseerde.¹⁰¹

Voordat Euro-Amerikanen aan de westkust verschenen waren de Inheemse volken onbekend met alcohol. De verkoop van rum, whisky en andere alcoholica leidde al snel tot overmatig drankgebruik. Dat had verwaarlozing van kinderen en huiselijk geweld tot gevolg. De overheid probeerde dat in te dammen door strenge

straffen op te leggen aan handelaren die gepakt werden en aan hen die schuldig waren aan openbare dronkenschap. Zowel gevangenisstraffen als boetes werden als sanctie opgelegd.

De Limburgse missionarissen waren zo nu en dan aanwezig bij potlatches. Als getuigende gast van de sponsor kregen zij vaak een geschenk, soms voedsel of een deken, vaak een of enkele dollarbiljetten. Op 10 juni 1884 kwamen Kwakiutl Indianen uit het dorp Koskimo voor een potlatch naar Nicolaye's standplaats, Kyuquot. De gasten werden begroet door veertig vrouwen met geopende paraplu's, twee jonge jongens als inheemse bovennatuurlijke wezens gekleed met een lange staart. De volgende dag zat de kerk helemaal vol en volgens Nicolaye wilden de dorpingen de bezoekers tonen dat zij gelovig waren. Twee preken werden gehouden: de eerste in het Nootka dialect van de lokale bevolking, de tweede in Chinook dat ook de gasten verstonden. In de middag vond een levendig dansfeest plaats waarbij de muziek werd geleverd door een harmonium, accordeon en citer. Volgens de priester leverde dat een vreselijk dissonant kabaal op dat door de hele dansschuur galmde. De volgende dag werden de gasten getrakteerd op een feestmaal waarbij twaalf manden met haringkuit, twee tonnen stroop en een ton visolie werden geserveerd. Op de laatste dag werden tweehonderd dekens uitgedeeld waarna de gasten vertrokken. In juni 1885 vond een tumultueuze potlatch in de buurt van Kyuquot plaats. Na een onrustig voorspel gaf de gastheer 600 dekens, twee kachels, twintig grote ijzeren kookketels, tien opbergkisten, zes dubbelloops jachtgeweren en vier kano's weg! In de eerste week van januari 1886 gingen de inwoners van Ehezats naar een potlatch in Checklesat. Iedere gast kreeg twee dekens en een ketel walvisolie; de drie clanhoofden kregen vier dekens en een heel vat olie. Enkele dagen later kwamen

100 Twee identieke brieven van Nicolaye aan van Oppen en van Wersch, d.d. 21-7-1881 (UNDA).

101 Horsfield en Kennedy 2014: 109.

de Checklesats voor een potlatch naar Kyoquot die door Queen, een vrouwelijk clanhoofd, werd gegeven. Bijna tweehonderd dekens werden uitgedeeld, vijf kano's weggegeven en tien ijzeren ketels, acht geweren, twaalf opbergkisten en een stapel dollarbiljetten. Mr. Campbell, de lokale handelaar, was volgens Nicolaye blij met de extra klandizie die het evenement opleverde.¹⁰²

De potlatches in British Columbia werden steeds groter, zowel wat betreft de hoeveelheid voedsel, goederen en geld die werd uitgedeeld als het aantal gasten dat werd ontvangen om getuige te zijn van de immateriële aanspraken van leidende hoofden en hun families. De goede verdiensten in de visserij, de pelshandel en de seizoensarbeid maakten dat mogelijk. Dat leidde ertoe dat goederen niet alleen aan gasten werden uitgedeeld maar zelfs werden vernietigd door ze in brand te steken en in zee te gooien. Dit soort verkwisting was de Euro-Amerikanen een doorn in het oog en werd gezien als een rem op economische vooruitgang en maatschappelijke integratie. Ook werd steeds vaker geroepen om het verbieden van de heidense dansen en ceremonies, vaak ten onrechte collectief als 'tamanawas' aangeduid. De katholieke missionarissen zagen in de regel weinig kwaad in de potlatches voor wat betreft de goederen die werden uitgedeeld en de feestelijkheden die dat met zich meebracht. Zij waren immers zelf opgegroeid met de reuring die kermis, carnaval, St. Maarten en Sinterklaas en circussen in de Limburgse dorpen waar zij opgroeiden, met zich meebrachten. Publiekelijk spraken zij zich daar niet over uit maar volgden in de praktijk de opvattingen van de overheid. Protestantse zendelingen dachten daar echter heel anders over en eisten luidkeels om represief optreden van de autoriteiten. Maar over de heidense ceremonies en dansen waren katholieke en protestantse voormannen het eens: een verbod van overheidswege kreeg van allen steun

omdat het de kerstening van de Inheemse bevolking ten goede zou komen. Op 1 januari 1885 werd het wettelijk verbod op de potlatches en tamanawas-dansen van kracht. Van overheids-optreden tegen het houden van potlatches bij de Nootkas was echter lange tijd geen sprake omdat de steeds spectaculairder wordende potlatches van hun noordoostelijke burens, de Kwakiutls, de meeste aandacht opeisten.¹⁰³

JEAN LEMMENS: BISSCHOP VAN VICTORIA, 1888-1897

Bisschop Karel Seghers werd op 28 november 1886 tijdens een verkenningstocht door het binnenland van Alaska door een krankzinnig geworden Amerikaanse metgezel vermoord. In Victoria hoorde men dat pas meer dan een half jaar later. Willem Heijnen volgde het moordproces in zijn toenmalige standplaats Sitka.¹⁰⁴ In 1888 werd Seghers door Jean Lemmens opgevolgd die door zijn diocesane priesters unaniem was voorgedragen bij Paus Leo XIII. Toen Lemmens dat hoorde was hij verrast en aangedaan door het uitgesproken vertrouwen. Hij had liever bij de Nootkas willen blijven maar toen hij vernam dat hij desnoods op basis van het kerkelijk recht verplicht zou worden om de benoeming te aanvaarden ging hij overstag. Op 5 augustus werd de nieuwe bisschop ingewijd door aartsbisschop William Gross van Oregon City (Portland). Bij de ceremonie in de St. Andrew's kathedraal in Victoria waren veel diocesane priesters aanwezig waaronder zijn provinciegenoten Heijnen en Nicolaye uit de Indianenmissies en Kusters uit Ellensburg, Washington State. Bisschop Brondel van Helena, Montana, sprak de laudatio. In de Nederlandse krantenberichten over de gebeurtenis werd de hoop op vruchtbaar werk door Lemmens uitgesproken: 'Moge hij de wilde stammen van zijn bisdom allen zien binnentreden in zijn kudde!'¹⁰⁵

102 Lemmens en Nicolaye 1883-1886: passim.

103 Drucker 1951:106. Over het verbod dat tot 1951 gold: Cole en Chaikin 1990; Willmore 2022; Horsfield en Kennedy 2014: 253-254.

104 Lemmens aan ouders, 7-9-1887, 9-12-1887 (KDC); DeBaets 1943: 221-262; Hanley 2009: 274-325.

105 Lemmens aan ouders, 4-7-1888 (KDC); De Nieuwe Koerier, 7-9-1888:1; De Tijd, 10-9-1888; Hovens 2024b.

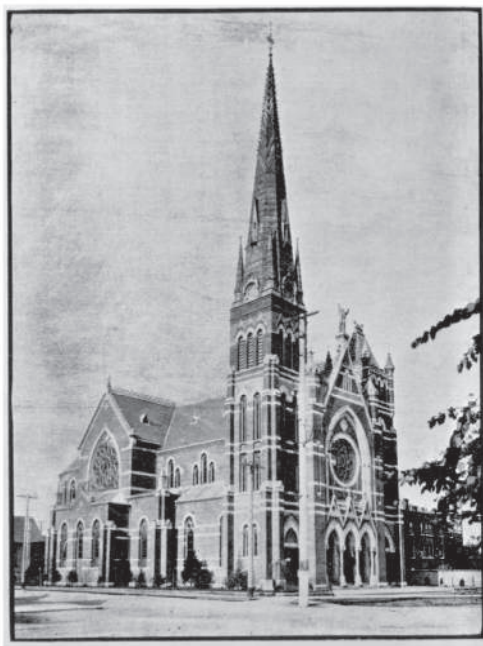
Msgr. Jean Lemmens en zijn diocesane priesters, 1888: Lemmens zittend in het midden, Augustin Brabant, zittend uiterst links, Nicolaye zittend uiterst rechts, Althoff, staand, tweede van links, en Heijnen, staand, derde van rechts (Diocesaan Archief, Victoria, BC).

Een van Lemmens' eerste officiële handelingen was het terugroepen van Willem Heijnen uit Alaska en diens plaatsing bij de Nootkas van Clayoquot als zijn opvolger daar. In 1890 riep hij Nicolaye terug uit de missie van Kyoquot en benoemde hem tot vicaris-generaal van het bisdom. Hij zorgde voor opvolging van de Limburgse missionarissen in de Nootka dorpen door vooral Vlaamse priesters: H. Meuleman (1891) en Emile Sobry (1897) in Kyoquot en Johan Alfons van Nevel in Clayoquot (1895). Ook de missieposten onder de Cowichans en Saanich op Vancouver Island hadden zijn aandacht. Hij regelde een jaarlijkse financiële bijdrage van het 'Catholic Bureau of Indian Missions' in Washington DC aan alle missieschooltjes in zijn bisdom. De Limburgse bisschop was ook een pleitbezorger van het orga-

niseren van katholieke arbeiders in vakbonden om betere werkomstandigheden af te dwingen, daarin mede geïnspireerd door de encycliek *Rerum Novarum* van paus Leo XIII waarin wordt gepleit voor verbetering van de werk- en leefomstandigheden van land- en industrie-arbeiders. Daarmee komt Lemmens' werk in Canada in dezelfde katholieke sociale traditie te staan als die van Henri Poels en Willem Nolens in Limburg. De Limburgse bisschop kreeg het in zijn nieuwe functie als bisschop zo druk dat hij geen tijd meer had om brieven naar het thuisfront in Limburg te sturen.¹⁰⁶

In Victoria realiseerde Lemmens tussen 1890 en 1892 de bouw van een grote kathedraal en hij zamelde geld in voor de Inheemse missies onder rijke families tijdens reizen naar Mexico en Guatemala. In 1890 nam hij het initiatief om een

106 Meulepas 1935: 118-167; N.N.; The Torch, Dec. 1952; Jansen 1991; Nijsten 1992: 59-62; J.N. Lemmens 1889 e.v.; De Roo 1997: 132-133; Hanley 2009: 326-328.

De nieuwe St. Andrew's kathedraal (Diocesaan Archief, Victoria, BC).

Indiaanse kostschool op Kuper Island onder de Cowichan Indianen te vestigen. De opening van een kostschool onder de Nootkas in Actis werd tijdelijk uitgesteld vanwege gebrek aan voldoende middelen maar werd in 1900 gerealiseerd. In 1892-1893 was hij in Nederland om te collecteren voor zijn parochies en missies. Op zijn verzoek aan de Orde van Montfortanen die opleidingsinstituten in Schimmert en Meerssen hadden om priesters te sturen werd hem toegezegd dat men daarvoor zijn best zou gaan doen. Die toezegging werd nagekomen, maar het zou nog twaalf jaar duren voordat het zover was!¹⁰⁷

Lemmens viel op vanwege zijn intellectuele instelling, theologische kennis en eloquente preken en redes. In het voorjaar van 1894 bezocht hij nogmaals zijn moederland en publiceerde in meerdere kranten dankbrieven voor de financiële steun die hij uit Nederland ontving. Vooral het missiewerk onder Indianen was daarmee geholpen en daarmee was tevens voorkomen dat de protestanten met hun 'misleidende boodschap' vaste voet aan de grond kregen onder de Inheemse bevolking en hen met hun ketterij naar de hel zouden leiden.¹⁰⁸ Ook nu weer wist hij nieuwe geldelijke steun voor zijn bisdom te verwerven en kon naar Canada terugkeren met Can. \$ 5000, een enorm bedrag en naar huidige koopkracht omgerekend bijna Can. \$ 180.000!

Tijdens zijn tijd als bisschop bezocht Lemmens vanuit Victoria zo vaak mogelijk Indiaanse dorpen op Vancouver Island om de mis op te dragen, te preken, sacramenten toe te dienen, voor verdere taalstudie en om met de inwoners te praten, zoals de zuidelijke Nootkas van Nitinath, de Sookes en Saanich ten westen en noordoosten van de stad, Beecher Bay en Kyuquot. Hij was erg tevreden over de resultaten van het beschavingswerk. Tijdens een missiereis door Midden-Amerika in 1897 liep hij in Guatemala een maaginfectie op, overleed op 10 Augustus en werd begraven bij het klooster van Coban. Het is mogelijk dat Willem Heijnen kandidaat was voor zijn opvolging maar uiteindelijk werd de in Oregon werkende Duitse priester Bertrand (Bertram) Orth in die functie benoemd.¹⁰⁹

107 Codd 2007:389-392; Hanley 2009:326-348. Het missiewerk van een groep van plm. vijftien Limburgse Montfortaner priesters en broeders onder de Kust Salish op Vancouver Island is het onderwerp van een toekomstig artikel.

108 Theodore 1939:227; Maas- en Roerbode, 3-2-1894; De Nieuwe Koerier, 14 april 1896. Een van die ketterse protestantse 'indringers' was de Vlaamse Presbyteriaanse zendeling Melvin (Maurice) Swartout die onder de Nootkas in de negentiger jaren in het dorp Ucluelet werkte. Daarnaast probeerden Methodisten onder de Nootkas zending te bedrijven (Manly 2002; McDowell 2012: 339, 346-7; Hanley 2009: 348-382).

109 Persoonsdossier J.N. Lemmens (Archief, Bisdom Victoria, BC); Nijsten 1992:61-108; De Nieuwe Koerier, 14-4-1894 en 15-1-1898; Hanley 2009: 326-382; Jamieson 1997: 115-141; Codd 2007:3 93-398; Meulepas 1935. De Limburgse vrouwen die door Lemmens waren ingetreden bij de Sisters of St. Ann schreven condoleancebrieven aan zijn familie (KDC).

NA DE INDIANENMISSIE

De missieloopbaan van Louis Eussen was tragisch kort. In Victoria begon hij als zielzorger en godsdienstleraar maar ging in 1882 aan de slag in de missiepost van Kyoquot. In het derde jaar van zijn verblijf was hij genoodzaakt om een nacht op een besneeuwde berg door te brengen en kreeg een longontsteking. In behandeling in Victoria liep hij tuberculose op en werd voor herstel naar Limburg gestuurd, in de verwachting dat ook de zeelucht tijdens de overtocht hem goed zou doen. Hij trok in bij zijn broer die toen burgemeester van Spaubeek was. Aan de beterende hand plande Eussen zijn terugkeer maar overleed plotseling op 14 juli 1886. In Barclay Sound werd hij opgevolgd door de Vlaming Remigius Verbeke. Ter gelegenheid van Eussen's overlijden werd door een anonieme auteur het volgende gedichtje geschreven: 'Lowieke Eussen ging in de vraemde, Noa 'n woud wo Indiane laefde, Krank koam hae noa Spaubik terögg, Canada haet de vröchte geplögg.'¹¹⁰

Van Joseph Nicolaye werd gezegd dat hij knap, charmant, beminnelijk en vrijgevig was. Van 1890 tot 1899 was hij rector van de St. Andrew's kathedraal in Victoria en vicaris-generaal van het bisdom, en van 1899 tot 1909 gestationeerd in Esquimalt ten westen van de stad waar de Britten hun leger- en marinebasis hadden. Hij organiseerde daar de uitbreiding van de St. Joseph kerk. Soms trad hij op als tolk wanneer Nootkas in Victoria voor de rechter moesten verschijnen. In 1903 was hij betrokken bij een interne beleidskwestie die leidde tot het aftreden van de toenmalige bisschop Orth. In 1913 bezocht hij om gezondheidsredenen Nederland en verbleef enige tijd bij familie in Limburg. Terug in British Columbia begon hij met het schrijven van een reeks korte artikelen over zijn missiewerk onder de Nootkas die als missiepropaganda in Nederland werden gepubliceerd. Hij ein-

digde zijn loopbaan in Ladysmith, een stadje in een mijnndistrict aan de oostkust van Vancouver Island. Daar bouwde hij meteen na aankomst een school die geleid werd door de Sisters of St. Ann. Na zijn pensioen keerde hij naar Nederland terug en woonde in het St. Joseph klooster in Heerlen. Hij overleed op 23 augustus 1932 en werd begraven op het kerkhof in zijn geboortedorp Holset.¹¹¹

In 1892 vertrok Willem Heijnen uit de Nootka missie, werkte achtereenvolgens onder Europese mijnwerkers in Wellington en als pastoor in het kuststadje Nanaimo, deels samen met zijn Vlaamse collega Emile Sobry. Hij bezocht regelmatig de Inheemse Halkomeles op de kleine reservaten in de regio. In 1895 was hij voor fysiek herstel enkele maanden in Limburg, bezocht de ouders van Lemmens, en keerde weer op zijn post terug. In 1930 ging hij met pensioen en overleed op 18 oktober 1939 op 83-jarige leeftijd in een zorginstelling in Comox. Zelf was hij altijd bescheiden over zijn werk en verklaarde bij herhaling dat hij niets bijzonders had verricht maar slechts zijn pastorale plichten had vervuld.¹¹²

TOT BESLUIT

De visie van het thuisfront op de Limburgse missionarissen die in verre oorden gingen werken werd nadrukkelijk uitgesproken in een krantenbericht uit 1888 van een anonieme auteur dat in meerdere Limburgse dagbladen verscheen en kenmerkend is voor de wijze waarop in katholiek Nederland naar deze priesters werd gekeken. De kop luidde: 'Onze Limburgse Helden.' De schrijver gebruikt een militaire analogie en zet de heldendaden van generaals die veldslagen hebben gewonnen en door standbeelden veeuwigd zijn af tegen de vaak anoniem gebleven missionarissen die in 'de verst verwijderde eilanden tot in de wreedste landstreken ... in de duistere wouden, in de dorre landstreken' onder

110 Nicolaye 1917:51-52; Codd 318,375,438; Hovens 2024a; www.genealogieonline.nl.

111 McNally 2000:232-233; Codd 2007: 404-406; Kernnieuws; in: Limburger Koerier, 8-3-1893; 7-10-1893; 2-11-1895; 8-9-1897; Nicolaye 1916 en 1917.

112 Lemmens aan ouders, 29-6-1895 (KDC); Meulepas 1935: 79-104.

‘woeste volkeren’ het christendom gingen verkondigen. Enkele citaten geven goed weer hoe de toenmalige populaire visie en het overheersend sentiment was: ‘Ons Limburg kan op zijne beurt fier zijn, want zij heeft het levenslicht geschonken aan tal van helden, nederige mannen, sommige nog onbekend, hoewel zij beschavers waren der woeste volkeren; verheven zielen, wier namen in gouden letters geschreven staan in het groote boek van de geschiedenis der eeuwen. ... Onze helden strijden slechts door zachtmoedigheid en overtuiging; het kruis is hun wapen, de reis staf hun gids, het brevier hun verdediger, en de zucht om wel te doen en zielen voor den hemel te winnen, hun eenige eerezucht.’ De schrijver wijst op de ouders van de missionarissen die hun zoons zagen vertrekken, vaak om hen nooit meer weer te zien, en de gemengde gevoelens van trots en verdriet die dat met zich meebracht. Hij besluit zijn eerbetoon met de oproep: ‘En gij allen Limburgsche medeburgers ... indien gij voor onze helden geen standbeelden of monumenten ... kunt oprichten, richt dan in uwe harten voor hen een monument op van dankbaarheid, vergezelt hen met uwe wenschen en gebeden, en weest er fier en trotsch op, ouders, aanverwanten of medeburgers te zijn van al deze Limburgsche helden.’ De auteur noemt expliciet de vier Limburgse priesters die onder de Nootkas werkten.¹¹³ Ook nadat de Limburgse missie pioniers hun werk in de Inheemse dorpen aan Vancouver Island’s westkust hadden volbracht bleef de ondersteuning en pleitbezorging in Limburg voor hun missieposten doorgaan.¹¹⁴ Het werk van drie Limburgse missionarissen van de eerste generatie werd vereeuwigd in geografische naamgeving van vaarroutes tussen eilanden in de buurt van hun voormalige missieposten: Lemmens Inlet, Heynen Channel en Nicolaye Channel. De naam

Nicolaye is binnen de Nootka-gemeenschap overgenomen als familienaam en leden ervan hebben naam gemaakt op het gebied van het behoud van de Nootka cultuur.¹¹⁵

Zelf op zijn leven en werk terugkijkend schreef Nicolaye: ‘het missionarisleven heeft zijne teleurstellingen en tegenkantingen, maar ook zijne verstrooiingen, al zijn deze gering in getal en ver van elkander verwijderd. In den beginne maken wij ons droombeelden van rijpen oogst, van bloemperken zonder onkruid, van rozen zonder doornen, maar ondervinding zal ons spoedig leeren dat wij de menschen moeten nemen zooals ze zijn, met hunne fouten en gebreken, en niet zooals ze moesten zijn.’ Daaruit spreekt zowel tolerantie als respect. Ook Lemmens vond dat er maar weinig Nootkas waren bekeerd tot het Katholicisme en die nieuwe geloofsovertuiging ook in de praktijk brachten. Dat weet hij onder andere aan de problematische communicatie tussen de priesters en Indianen die elkaar letterlijk en spiritueel maar moeilijk verstonden.¹¹⁶

Terugblikkend moet worden vastgesteld dat de priesterscholen de missionarissen niet hadden opgeleid voor de praktijk van het missiewerk onder Inheemse volken. Improvisatie en inventiviteit was vereist om de uitdagingen in het veld het hoofd te bieden. De fysieke, sociale en materiële werkomstandigheden waren hard vanwege het ruige klimaat en landschap, de culturele kloof tussen Inheemse volken en Euro-Amerikanen, de moeizame communicatie, het isolement van lotgenoten en westerlingen, de hoge kosten van onderdak, levensonderhoud en missiewerk en de noodzaak om de fondsenwerving daarvoor overwegend zelf te realiseren.

Ook de toenmalige attitudes van Europeanen tegenover Inheemse volken stond effectief

113 Oorspronkelijk in: *Courier de la Meuse*, overgenomen in de *Nieuwe Koerier* d.d. 29-9-1888.

114 O.a. ingezonden brief d.d. 15-12-1893, in: *De Limburger Koerier*, 16-12-1893.

115 O.a. houtsnijder Art Nicolaye, mandenmaakster Agnes Nicolaye, tribale taalspecialist Christine Nicolaye en lokaal bestuursambtenaar in Kyoquot James Nicolaye.

116 Nicolaye 1917: 52-53. McDowell (2012: 429-434) toont aan dat ook de inspanningen van Augustin Brabant in Heskiaat maar een zeer bescheiden resultaat opleverden.

missiewerk in de weg. Tribale godsdiensten en rituelen werden als door de duivel geïnspireerd gezien, uiting van het kwaad. Inheemse volken werden beschouwd als onwetende wilden die niet open stonden voor westerse beschaving en Christelijke openbaring en verlossing, obstinaat aan hun tradities vasthoudend. Tegenstand en desinteresse van Inheemse volken werden niet zozeer gezien als eigen falen maar als God's wil, een test voor de zelfopofferende fysieke en spirituele inzet van zijn dienaars die in het hiernamaals beloond zouden worden. De idealistische inzet van missionarissen in uiterst Spartaanse fysieke omstandigheden en vrijwel totaal isolement van westerlingen werd door veel Euro-Amerikaanse Christenen als 'heroïsch' beschouwd en als zodanig ook expliciet benoemd, ook in Limburg. Het ondersteunen van missiewerk werd in Pauselijke encyclieken als hoogste vorm van christelijke liefdadigheid aangemerkt en de materiële hulp die de Nootkamissies nodig hadden werd dan ook door de katholieke geloofsgemeenschap in Limburg ruimhartig gegeven.¹¹⁷

Terugblikkend kan een aantal externe factoren worden geïdentificeerd die het resultaat van het katholieke missiewerk in de weg stonden. De Nootkas waren een economisch, cultureel en spiritueel rijk volk, niet afhankelijk van de Euro-Amerikaanse nieuwkomers voor hun levensonderhoud. Zij waren zelfs zo welvarend dat hun potlatches steeds groter werden. Clanhoofden en hun families keerden zich tegen bekeringswerk omdat door kerstening lager geplaatste personen, gezinnen en families in de ogen van westerlingen op gelijk niveau kwamen te staan met de leidende hoofden en families en daardoor de sociale orde bedreigden. Sjamanen bleven zich lang verzetten omdat ook hun economische en maatschappelijke positie in het gedrang kwamen door bekeringswerken van dorpsgenoten. De Nootkas namen echter wel strategisch datgene van de westers levenswijze over

wat zij in hun cultuur konden integreren zonder dat deze te zeer in het gedrang kwam.¹¹⁸

De missiestrategie van de katholieke kerk in de regio was om zich te associëren met de overheid en zoveel mogelijk samen te werken om het eigen primaire doel, de bekering van de heidense bevolking, te realiseren. De samenwerking in het beschavingsoffensief kwam vooral tot uiting in het verzorgen van westers onderwijs, het bieden van enige gezondheidszorg, het aanmoedigen van loonarbeid en de bouw van eengezinswoningen, het bevorderen van plaatselijk openbaar bestuur volgens Europees model en het vervolgen van sjamanen die patiënten letsel berokkenden. Maar de priesters namen geen actieve rol in het overheidsbeleid wat betreft het potlatchverbod omdat zij die niet als bedreigend ervoeren. Zij bevorderden het dragen van westerse kleding, steunden de vrije keuze van huwelijkspartners en namen soms kwetsbare dorpeelingen in bescherming.

In hun bekeringsstrategie probeerden de priesters aanknopingspunten te vinden in de animistische godsdienst en op overeenkomsten te wijzen tussen traditionele mythen en Bijbelverhalen, om vervolgens op de analogieën voort te bouwen met nieuw christelijk gedachtegoed. Ook culturele gewoonten werden aangesproken en benut om katholieke tradities te introduceren en ontwikkelen zoals blijkt uit het vieren van katholieke hoogtijdagen en het bevorderen van samenzang en koorzang.

De religieuze invloed van de eerste missionarissen bleef beperkt maar op maatschappelijk gebied had hun aanwezigheid en werk wel gevolgen. Belangrijk was hun rol bij de introductie van westers bestuur door samenwerking met de nationale overheid en hun regionale en lokale vertegenwoordigers. Maar het meest vergaand was hun rol in het onderwijs waar kerstening en beschavingswerk hand in hand ging en elkaar versterkte. Vooral onder de jonge generatie leidde dat deels tot culturele heroriëntatie

117 Roes 1974: 40-50, 153-157; Derix 2009: 768.

118 Kenyon 1980: 54-58.

en het losweken van traditionele sociale relaties.

De Nootkas hadden hun eigen beschavings- en missiestrategie die vooral instrumenteel was. Zolang zij economisch onafhankelijk waren konden zij vrij autonoom blijven. Alleen op het gebied van openbare orde en lokaal bestuur moest men zich enigermate aanpassen, maar dat gebeurde door de inzet van eigen mensen van positie en gezag op de nieuwe functies, zoals bij politietaken en in de rechtspraak. Onderwijs werd vooral gezien als instrument om zich de kennis van de westerlingen eigen te maken om de eigen positie in een snel veranderende omgeving te versterken. Katholieke bekering gebeurde vaak om strategische redenen, vooral de hoop op bescherming door de kerk en overheid tegen vijanden. Het sterke geloof in de eigen mythen leidde vaak slechts tot nominale bekering.

Het beeld dat de missionering onder de Nootkas door de vier Limburgse priesters oplevert past in het brede scala van de inzet en uitkomst die vergelijkende historische studies van missie en zending onder de Inheemse bevolking van Noord-Amerika heeft opgeleverd.¹¹⁹ Bijzonder is dat de Nootkamissies zich aan een van de uitersten van dat scala bevinden vanwege het geografisch isolement van hun gemeenschappen, hun economische onafhankelijkheid en residentiële stabiliteit: zij werden nooit ge-

dwongen hun woonplaatsen te verlaten. In die situaties bleven de resultaten van missie en zending erg beperkt en het geloof in de eigen tribale religie sterk. Het aantal katholieken in de hedendaagse Nootka dorpen is erg klein en bijna alle kerkjes zijn verdwenen.¹²⁰

De laatste vraag die een antwoord verdient is wat de hedendaagse Inheemse bevolking vindt van de komst en het werk van de katholieke missionarissen en zusters op het gebied van pastoraal werken en onderwijs. De opvattingen daarover zijn divers en de jongere generatie is radicaler in haar standpunten dan de oudere. Missionarissen, zendelingen en religieuze onderwijsgevers worden in toenemende mate beschouwd als agenten van de koloniale mogendheden. Die overheden en kerken spanden samen in een 'beschavingsoffensief' en dat kostte de Inheemse bevolking grotendeels hun land, levensonderhoud, vrijheid en cultuur. Dat historisch proces en oordeel werd al eerder bevestigd op basis van historisch onderzoek. In toenemende mate vindt deze visie ingang in politiek, bestuur en samenleving, in Canada sneller dan in de Verenigde Staten, en leidt tot positieve aanpassingen van overheidsbeleid en veranderingen binnen de kerken.¹²¹

119 Berkhof 1965; Ronda en Axtel 1978; Vecsey 1999.

120 McNally 2000: 111-113, 169-173, 222; McDowell 2012: 372-395; Manly 2002.

121 Het beschavingsoffensief en de beoordeling daarvan komen nadrukkelijker aan de orde in een volgend artikel over het pastoraal en educatief werk van de tweede generatie Limburgse missionarissen onder de Inheemse volken van het zuid-oostelijk deel van Vancouver Island in de periode 1907-1940; zie ook: Government of Canada 2023, en IWGIA 2023. Dank voor praktische ondersteuning tijdens het onderzoek is verschuldigd aan de volgende instellingen en personen: het Bisdom Victoria (Vera McIver, Wim Kalkman, Theresa Vogel, Lianne Laurence); de Sisters of St. Ann in Victoria (Margaret Cantwell, Mickey King, Carey Pallister); de British Columbia Provincial Archives in Victoria (Ann ten Cate, Jennifer Iredale, Ryan Cameron, Kate Heikkilä); de University of Victoria McPherson Library (Chris Petter); de City of Victoria Archives (Brett Swansson); het archief van het Bisdom Juneau in Alaska (Gary Horton); de Library and Archives of Canada in Ottawa; de BCIM Special Collections in de Raynor Library van Marquette University in Milwaukee, WI (Mark Thiel); de Hesburgh Library & Archives van Notre Dame University, South Bend, IN (Joe Smith); de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag; het stadsarchief van Roermond (Lian Geuns); het Limburgs Historisch Centrum in Maastricht (Joëlle van Engelshoven); het Katholiek Documentatiecentrum van de Radboud Universiteit in Nijmegen (Carlijn Navest-Folmer), Desmond Kusters (LGOG Westelijke Mijnstreek) en mijn echtgenote Jeanne Hovens-Wijnhoven. Voor materiële ondersteuning van studie en onderzoek is dank verschuldigd aan de Canadese Ambassade (Den Haag) en de Canada Council (Ottawa), de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO, Den Haag) en de Netherlands America Foundation (New York).

BRONNEN

Archieven: afkortingen

- BCIM Bureau of Catholic Indian Missions, Marquette University, Milwaukee, WI
 BCPA British Columbia Provincial Archives, Victoria, BC
 DVA Diocese of Victoria Archives, Victoria, BC
 IAAR Indian Affairs Annual Reports, Library and Archives of Canada, Ottawa, ON
 KDC Katholiek Documentatie Centrum, Radboud Universiteit, Nijmegen: Lemmens archief
 NDUA Notre Dame University Archives, South Bend, IN: J.A. McMasters papers
 SSAA Sisters of St. Ann Archives, Victoria, BC; nu opgenomen in BCPA

Publicaties en manuscripten

- Amponsah, Emma Lee en Van Bavel, Hannelore, 2023: *Waarom de witte mens niet blank is* (www.knack.be).
- Aussems, J. e.a., 1993: *Geroepen Gods: Bisdompriesters uit Beek en Spaubeek, 1800-1993*. Heemkundevereniging; Beek.
- Beckers, Theo, 2019: De gemakkelijke weg naar de hemel: het Brabants katholiek offensief in de V.S.: de missie onder Native Americans, 1835-1865. In: *Noordbrabants Historisch Jaarboek* 36: 111-134.
- Berkhofer, Robert F., 1965: *Salvation of the Savage: Missions and American Indian Response*. Atheneum Press; New York, NY.
- Boshouwers, Francis, 1928-1929: Cowichan Gleanings from other Days; in: *The Cowichan Leader*, November 15:4; December 13:6; December 20: 6; 1928; Maart 14: 4; April 4:4; 1929.
- Brabant, Augustin J., 1900: *Vancouver Island and its Missions, 1874-1900: Reminiscences of the Reverend A.J. Brabant*. Messenger of the Sacred Heart Press; New York (ook in: Moser 1926:9-131).
- Brabant, Augustin J., 1920-1922: Vancouver-Eiland: Bladzijden uit het Dagboek van den Eerw. Heer A.J. Brabant; in: *Onze Missionarissen en Missiehuizen* 12: 206-209, 222-225, 250-251, 278-280; 1920; en 13: 7-9, 42-45, 65-69, 80-83, 128-131, 199-203, 233-236, 256-257, 283-285; 1921; en 14: 68-69, 114-115, 282-284; 1922.
- Brabant, Augustin J., 1911: *Catholic Prayers and a Short Catechism in the Nootkan Language as spoken at Hesquiat*. T.R. Cusack Press; Victoria.
- Cantwell, Margaret en Edmond, Mary G., 1992, *North to Share: the Sisters of St. Ann in Alaska and the Yukon*; Sisters of St. Ann; Victoria, BC.
- Codd, Kevin A., 2007: *A Favored Portion of the Vineyard: a Study of the American College Missionaries on the Northwest Coast, 1857-1907*; Dissertatie; Katholieke Universiteit; Leuven.
- Cole, Douglas en Chaikin, Ira, 1990: *An Iron hand Upon the People: the Law against the Potlatch on the Northwest Coast*. University of Washington Press; Seattle, WA.
- DeBaets, Maurice, 1943: *The Apostle of Alaska: Life of the Most Reverend Charles John Seghers*. St. Anthony Guild Press; Paterson, N.J. (Ned. ed. 1897: *Mgr. Seghers, de apostel van Alaska*. Sint Joseph's Huis-H. van der Schelden; Gent).
- Demers, M., Blanchet, F.N. en St. Onge, L.N., 1871: *Chinook Dictionary, Catechism, Prayers and Hymns: the Missionary's Companion on the Pacific Coast*; Z.u., Montreal, QB.
- Derix, Jan, 2009: *Brengers van de Boodschap: Geschiedenis van de katholieke missionering vanuit Nederland*. Valkhof Pers; Nijmegen.
- Down, Edith E., 1966: *A Century of Service: a History of the Sisters of St. Ann and their Contribution to Education in British Columbia, the Yukon and Alaska*. Sisters of St. Ann; Victoria.
- Drucker, Philip, 1951: *The Northern and Central Nootkan Tribes*. Bureau of American Ethnology Bulletin 144; Washington, DC.
- Eerenbeemt, A.J.J.M. van den, 1945: *De Missie-Actie in Nederland, 1600-1940*; dissertatie Katholieke Universiteit Nijmegen; J.J. Berkhout; Nijmegen.
- Garraghan, Gilbert J., 1938: *The Jesuits of the Middle United States* (3 dln.). America Press; New York.
- Government of Canada, z.j.: *First Nations, Inuit and Métis historical terminology*; www.library-archives.canada.ca).
- Government of Canada, 2023: *Fourth Annual Statutory Report on Crown-Indigenous Relations*; Government of Canada, Ottawa.
- Gijssen, J.M., 1968: *Joannes Augustinus Paredis, 1795-1866, Bisschop van Roermond en het Limburg van zijn tijd*; Van Gorcum & Comp., Assen.
- Hanley, Philip M., 2009: *The Early History of the Catholic Church on Vancouver Island*. Z.u.; Victoria, 2009.
- Haye, Régis de la, 1999: Roda docens: Rolduc als priesteropleiding door de eeuwen heen; in: F. Wiertz, red., *De vorming van de priester in de loop der eeuwen*; Kerkrade, Rolduc, 1999.
- Heijnen, Willem, 1889: Uit Verre Landen; brief Clayoquot, 5-2-1889, in: *De Nieuwe Koerier*, 25 mei.
- Heyden, J. van der, 1909: *The Louvain American College, 1857-1907*. Fr. & R. Ceuterick; Leuven.
- Heyden, J. van der, 1920: An Oregon and Idaho Missionary: Father L. Verhaag; in: *Records of the American Catholic Historical Society of Philadelphia* 31/3: 229-242.

- Heyden, J. van der, 1950: *Life and Letters of Father Brabant: a Flemish Missionary Hero*. Wouters-Ickx; Leuven, 1950.
- Horsfield, Margaret en Kennedy, Ian, 2014: *Tofino and Clayoquot Sound: a History*. Harbour Publishing; Madeira Park, BC.
- Hovens, Pieter, 2005: Moccasins and Wooden Shoes: Saint Stephen's Arapaho Indian Mission and its Dutch Jesuit Superiors. In: *Annals of Wyoming* 77/2: 12-29.
- Hovens, Pieter, 2009: Dutch Pioneers and Native Americans. In: H. Krabbendam e.a. red., *Four Centuries of Dutch-American Relations, 1609-2009*: 307-317. Boom; Amsterdam.
- Hovens, Pieter, 2022: Mocassins en Klompen: Nederlanders, Knickerbockers en Native Americans in Kansas en Nebraska, 1829-1942; In: *Ex Tempore* 41/2: 114-137.
- Hovens, Pieter, 2024a: Van Spaubeek naar Canada: de Indianenmissie van Louis Eussen, 1880-1885. In: *Becha* 38/2: 22-25.
- Hovens, Pieter, 2024b: Louis Kusters: een Neerse pastoor in Noord-Amerika. In: *Oos Naer* 102: 14-20
- IAAR, 1864-1900: *Indian Affairs Annual Reports, West Coast (Nootka) Agency*. Government of Canada; Ottawa.
- IWGIA, 2023: *Indigenous Peoples in Canada*; IWGIA; Kopenhagen.
- Jamieson, Patrick, 1997: *Victoria: Demers to Deroo: 150 Years of Catholic History on Vancouver Island*. Ekstatis Editions; Victoria, 1997.
- Jansen, J.C.G., 1991: Rerurn Novarum en de sociale vernieuwing in Limburg, 1891-1991; in: *Studies over de sociaal-economische geschiedenis van Limburg* 36: 109-140.
- Kenyon, Susan M., 1980: *The Kyoquot way: a study of a West Coast (Nootkan) community*. Canadian Ethnology Service Paper no. 16; Ottawa.
- Lang, George, 2008: *Making Wawa: the Genesis of Chinook Jargon*; UBC Press; Vancouver.
- Lemmens, J.N., 1886: *Mission of St. Marc, Kyuquot Sound* (SSAA: S90-5-2F).
- Lemmens, J.N., 1888: *A Vocabulary of the Clayoquot Sound Language* (BCPA: MS-0518).
- Lemmens, J.N., 1889 e.v.: *Applications for Aid from the Commission for the Catholic Missions among the Colored People and the Indians* (BCIM).
- Lemmens, J.N., z.j.: *Sermons in the Nootka Language* (BCPA: MS- 2742).
- Lemmens, J.N. en Nicolaye, J. 1883-1886: *Haps and Mishaps: Accidental Incidents, Incidental Accidents, Occurring Adventures, Eventful Casualties, Adventurous Occurrences, Casual Events, Occasional Fortuities and Contingencies; Detailed Minutes, Minute Details of Solid Facts* (SSAA: S90-05-2H).
- Lillard, Charles, red., 1977: *Mission to Nootka, 1874-1900: Father Augustin Brabant's Reminiscences of the West Coast of Vancouver Island*. Gray's Publishing; Sidney, BC.
- Loo, Tina, 1994: *Making Law, Order, and Authority in British Columbia, 1821-1871*. University of Toronto Press; Toronto.
- Lutz, John S., 2008: *Makuk: a New History of Aboriginal-White Relations*. University of British Columbia Press; Vancouver.
- McElvie, B.A., 1947: Lieutenant-Colonel Israel Wood Powell, M.D., C.M. In: *British Columbia Historical Quarterly* 11/1: 33-54.
- McDowell, Jim, 2012: *Father August Brabant: Saviour or Scourge? The First Colonial Missionary Among the Nuu-cha-nuklth*. Ronsdale Press; Vancouver.
- McNally, Vincent, 1992: A Lost Opportunity? A Study of Relations between the Native People and the Diocese of Victoria. In: *Western Oblate Studies* 2: 159-178.
- McNally, Vincent, 2000: *The Lord's Distant Vineyard: a History of the Oblates and the Catholic Community in British Columbia*. University of Alberta Press; Calgary.
- Manly, James, 2002: Boundaries Rejected: Roman Catholic and Presbyterian Missions among the Nuu-chah-nulth Peoples on Vancouver Island, 1874-1910. In: *Historical Papers of the Canadian Society of Church History*: 147-165.
- Meulepas, P., 1935: *Het verborgen missiewerk van een West-Vlaamsch priester in Noord-Amerika: Hulde aan Father Emile Sobry, Zendeling op Vancouver Island*. Groot-Begijnhof; Gent.
- Moser, Charles, 1926: *Reminiscences of the West Coast of Vancouver Island*. Acme Press; Victoria.
- Nicolaye, J., 1916: Vancouver Eiland: Herinneringen uit het Missionarisleven. In: *Onze Missionarissen en Missiehuizen* 8/1: 7-14; 8/2: 34-44; 8/3: 82-90; 8/6: 180-189; 8/7: 213-219; 8/8: 243-249; 8/9: 281-287; 8/10: 293-299; 8/11: 332-341; 8/12: 361-368.
- Nicolaye, J., 1917: *Vancouver Eiland: herinneringen uit het missionarisleven*. P. Stokvis en Zoon; s'-Hertogenbosch.
- Nicolaye, J., 1917: Reminiscences of Early Days on Vancouver Island. In: *The British Columbia Orphan's Friend: historical number*. Victoria, 1913: 113-127.
- Ogden, Melinda, 2009: *Aktis Island Houses and Households*. Doktoraalscriptie; Simon Fraser University; Burnaby.

- Rink, Deborah, 2000: *Spirited Women: a History of Catholic Sisters in British Columbia*. Sisters' Association and Harbour Publishing; Vancouver, BC.
- Roes, Jan, 1974: *Het Groote Missieusur*. Proefschrift Katholieke Universiteit; Ambo; Bithoven.
- Ronda, James P. en Axtell, James, 1978: *Indian Missions*. University of Indiana Press; Bloomington, IN.
- Sauter, John D., 1959: *The American College of Louvain*. Katholieke Universiteit Leuven; Leuven.
- Schoenberg, Wilfred P.: 1982, *Paths to the Northwest: a Jesuit History of the Oregon Province*. Loyola University Press; Chicago, IL.
- Schoenberg, Wilfred P.: 1987, *A History of the Catholic Church in the Pacific Northwest, 1743-1983*. Pastoral Press; Washington, DC.
- Straaten, J.C.L. van, 1948: *Rolduc, 1843-1943*. Administratie Rolduc's Jaarboek; Kerkrade.
- Suttles, Wayne (red.), 1990: *Northwest Coast; Handbook of North American Indians 7*; Smithsonian Institution; Washington, DC.
- TCSI, 2004: *Culture and Heritage Study, Marine Resource Sites and Activities, Maa-nulth First Nations*. Traditions Consulting Services, Inc.; Victoria.
- Theodore, Sister Mary, 1913: Historical Sketches of the Diocese of Victoria, 1847-1913. In: *The BC Orphan's Friend: historical number*; Victoria: 9-35.
- Theodore, Sister Mary, 1931: *Pioneer Nuns of British Columbia: Sisters of St. Ann*. The Colonist; Victoria.
- Theodore, Sister Mary, 1939: *Heralds of Christ the King*. P.J. Kennedy & Sons; New York.
- Thiel, Mark, 2009: Catholic Ladders and Native American Evangelization; in: *U.S. Catholic Historian* 27/1: 49-70.
- Tuithof, Mike, 2023: *Geschiedenis en herkomst van de term 'blank,'* (www.historiek.net).
- Vecsey, Christopher 1999: *Where Two Worlds Meet: American Indian Catholics*. University of Notre Dame Press; Notre Dame, IN.
- Vermeeren, Simone, 2018: *Brabantse missiepieniers in de Verenigde Staten in de lange negentiende eeuw: inventarisatie*. Tilburg University, Erfgoed Brabant en Katholiek Documentatiecentrum; Tilburg en Nijmegen.
- Willmore, Chris, red., 2022: *Banned Practice: the Potlatch and British Columbia, 1803-1953*. Skeride; Victoria.

ABSTRACT**LIMBURG INDIAN MISSIONS IN CANADA: AMONG THE
NOOTKAS OF VANCOUVER ISLAND, 1876-1897**

This chapter presents the history and analysis of the involvement of four priests from the Province of Limburg in the missionary and educational work among the Nootka Indians of Vancouver Island during the last quarter of the nineteenth century. The story is set within the wider framework of history of the Catholic church in the Netherlands and Europe and its origin and development in the Pacific Northwest. Partly based on hitherto unused archival sources, including ego-documents, the main aspects of the missionaries' work are presented: their entrance to the field and reception by the Native communities, the construction of chapels and schools, the efforts at selfsufficiency by working the land and animal husbandry, the problem of oral communication, daily relations with the Native community and their leaders, efforts to teach Christian beliefs and morals, the introduction of Christian rituals, the education of Indian children, the promotion of western style government, law and order, overcoming resistance of shamans and traditional healing practices, introducing western medicine, tolerance of the social and recreational aspects of the potlatch, relations with government representatives, and competition from Protestant missionaries. It is shown how Catholic missionary ideology was the basis of almost full funding of the Nootka missions by the population of Limburg Province. In retrospect it is shown that both missionaries and Nootkas pursued their own strategies to produce the best possible outcomes, adapting to each other in the process.